

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Wiktor Antoniak

Kontraktsarbete eller ÄTA-arbete?

En analys av arbeten som saknas i mängdförteck-
ning

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Marcus Utterström

Termin: VT26

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord.....	6
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar.....	10
1.3 Avgränsningar	11
1.4 Metod och material.....	12
1.5 Forskningsläge.....	14
1.6 Disposition.....	15
2 Entreprenadavtalet och kontraktshandlingarnas systematik.....	17
2.1 Entreprenadavtalets uppbyggnad och kontraktshandlingar.	17
2.2 Entreprenadavtalets särdrag.....	18
2.3 Standardavtalens funktion	19
2.4 Kontraktshandlingarnas inbördes rangordning.....	20
2.5 Entreprenörens åtagande enligt kontraktshandlingarna.....	21
3 Mängdreglerade entreprenader och MER.....	23
3.1 Mängdreglerad ersättning (mängdkontrakt)	23
3.2 Mängdförteckningens funktion	24
3.3 Kopplingen mellan mängdförteckning och ersättning	26
3.4 MER och kompletthetskravet	28
3.4.1 MER som ersättningssystem	28
3.4.2 Kompletthetskravet	30
3.4.3 Förhållandet mellan MER och kontraktshandlingarna ...	31
4 Kompletteringsregeln och kontraktstolkning	33
4.1 Kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2.....	33
4.2 Tolkning och samspel mellan kontraktshandlingar	33
5 Klassificering av arbeten	35
5.1 Kontraktsarbeten.....	35
5.2 ÄTA-arbeten.....	36
5.3 Gränsdragningen mellan kontraktsarbete och ÄTA-arbete.	37
5.4 Möjliga lösningsmodeller	39
6 Underrättspraxis.....	41
6.1 Inledning.....	41
6.2 Svea hovrätts dom i mål T 7981-19	41

6.2.1	Bakgrund och omständigheter.....	41
6.2.2	Parternas talan	42
6.2.3	Hovrättens bedömning	43
6.3	Svea hovrätts dom i mål T 6092-23	43
6.3.1	Bakgrund och omständigheter.....	43
6.3.2	Parternas talan	44
6.3.3	Hovrättens bedömning	44
6.4	Hovrätten för Nedre Norrlands dom i mål T 734-17.....	45
6.4.1	Bakgrund och omständigheter.....	45
6.4.2	Hovrättens bedömning	45
6.5	Jämförande analys av domarna	46
7	Avslutande reflektioner	48
7.1	Utgångspunkter.....	48
7.2	Förhållandet mellan AB 04 och MER	49
7.3	Klassificering av arbeten	50
7.4	Riskfördelning	52
7.5	Underrättspraxis hantering av normkollisionen	54
8	Slutsats.....	56
	Källförteckning	59

Summary

This thesis examines the distinction between contractual work and variation work (ÄTA-work) in quantity-regulated construction contracts, with particular focus on situations where work is specified in the contract documents but omitted from the bill of quantities. The analysis is based on the tension between the rule of complementarity in AB 04 Chapter 1 Section 2, according to which contract documents shall complement each other, and the completeness requirement under the Measurement Rules (MER), which presupposes that the bill of quantities is complete for compensation to be granted.

The purpose of the thesis is to clarify how these regulatory frameworks should be understood in relation to one another and to analyse how such work should be classified from a compensation law perspective. Additionally, the thesis addresses how responsibility and risk for deficiencies in the bill of quantities should be allocated between the client and the contractor.

The study is based on a legal dogmatic method, analysing the standard contract AB 04 together with MER considering relevant case law and legal doctrine. Emphasis is placed on decisions from the Svea Court of Appeal and the Court of Appeal for Southern Norrland, which illustrate how courts have handled claims for compensation where work is not included in the bill of quantities but is stated in other contract documents.

The analysis shows that the legal position is complex and not entirely clear. The examined appellate court decisions illustrate an uncertainty regarding which rule should be given precedence. In two of the cases, the rule of complementarity was given significant weight, meaning that work was considered part of the contract and to be executed without a right to additional compensation, despite being omitted from the bill of quantities. In the third case, however, the completeness requirement prevailed, resulting in the contractor being granted additional compensation for the omitted work. Overall, the review of case law shows that the assessment is heavily dependent on the circumstances of the individual case, where courts are forced to weigh the contractor's calculation prerequisites under MER against the client's interest in a functional final result under AB 04.

The conclusion is that the assessment must be based on a holistic interpretation of the contract documents, considering both the system of the standard contracts and the function of the bill of quantities. This implies that the allocation of risk largely depends on how the contractual documentation has been prepared, and that deficiencies in the bill of quantities do not automatically give rise to a right to additional compensation.

Sammanfattning

Denna uppsats behandlar gränsdragningen mellan kontraktsarbete och ÄTA-arbete i mängdreglerade entreprenader, med särskilt fokus på situationer där arbeten saknas i mängdförteckning men framgår av andra kontraktshandlingar. Analysen tar sin utgångspunkt i spänningsförhållandet mellan kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2, enligt vilken kontraktshandlingarna ska komplettera varandra, och kompletthetskravet enligt MER, som förutsätter att mängdförteckningen är fullständig för att ersättning ska utgå.

Syftet med uppsatsen är att klargöra hur dessa regelverk ska förstås i förhållande till varandra samt att analysera hur arbeten i den aktuella situationen ska klassificeras. Denna klassificering är avgörande eftersom den påverkar om entreprenören har rätt till särskild ersättning eller om arbetet ska anses ingå i kontraktssumman. Därutöver behandlas frågan om hur ansvar och risk för ofullständigheter i en mängdförteckning bör fördelas mellan beställare och entreprenör.

Uppsatsen bygger på en rättsdogmatisk metod, där standardavtalen AB 04, tillsammans med MER, analyseras i ljuset av relevant rättspraxis och juridisk doktrin. Särskild vikt läggs vid avgöranden från Svea hovrätt och Hovrätten för Nedre Norrland, vilka belyser hur domstolar har hanterat ersättningsfrågor när arbeten saknas i mängdförteckningen men framgår av övriga kontraktshandlingar.

Analysen visar att rättsläget är komplext och inte entydigt. De undersökta hovrättsavgörandena illustrerar en osäkerhet kring vilken regel som ska ges företräde. I två av fallen gavs kompletteringsregeln ett starkt genomslag, vilket innebar att arbeten ansågs ingå i kontraktet och utföras utan rätt till särskild ersättning, trots att de saknades i mängdförteckningen. I det tredje fallet fick dock kompletthetskravet företräde, vilket resulterade i att entreprenören beviljades tilläggsersättning för det utelämnade arbetet. Sammantaget visar praxisgenomgången att bedömningen är starkt beroende av omständigheterna i det enskilda fallet, där domstolarna tvingas väga entreprenörens kalkylförutsättningar enligt MER mot beställarens intresse av ett funktionellt slutresultat enligt AB 04.

Slutsatsen är att bedömningen måste göras genom en helhetsorienterad tolkning av kontraktshandlingarna, där både systematiken i standardavtalen och mängdförteckningens funktion beaktas. Detta innebär att riskfördelningen i stor utsträckning påverkas av hur underlaget har utformats, och att otydligheter i mängdförteckningen inte automatiskt leder till rätt till ÄTA-ersättning.

Förord

Jag vill inleda med att rikta ett stort och varmt tack till min familj och till Alice för ert ovärderliga stöd och tålamod under hela uppsatsprocessen.

Jag vill även tacka min handledare Marcus för ett tryggt stöd under arbetets gång. Tack för dina kloka och värdefulla insikter.

Malmö den 22 maj 2026

Wiktoria Antoniak

Förkortningar

AB 04	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 04
ABT 06	Allmänna bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten ABT 06
AB 25	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 25
ABPU 25	Allmänna bestämmelser för projekterings- och utförande-entreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten ABPU 25
AMA	Allmän material- och arbetsbeskrivning
AMA AF	Allmän material- och arbetsbeskrivning för administrativa föreskrifter
HD	Högsta domstolen
KtjL	Konsumenttjänstlagen (1985:716)
MER	Mät- och ersättningsregler
NJA	Nytt juridiskt arkiv avd. 1
ÄTA	Ändrings-, tilläggs- och avgående arbeten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Entreprenadrätten präglas i hög grad av avtalsreglering, där standardavtal spelar en central roll för att strukturera parternas rättigheter och skyldigheter.¹ Inom bygg- och anläggningsbranschen används AB 04 i stor utsträckning som ett normerande ramverk för utförandeentreprenader. Avtalet syftar till att skapa förutsebarhet i entreprenadförhållanden genom att reglera bland annat entreprenörens åtagande, ersättningsformer och riskfördelning mellan parterna.²

En grundläggande utgångspunkt enligt AB 04 är att omfattningen av entreprenörens åtagande bestäms av kontraktshandlingarna.³ Dessa handlingar ska tillsammans ange vilka arbeten som är kontraktsarbeten. Samtidigt erkänner avtalet att kontraktshandlingarna i praktiken inte alltid är fullständiga eller helt samordnade. I AB 04 kap. 1 § 2 föreskrivs därför att kontraktshandlingarna kompletterar varandra, om inte omständigheterna föranleder annat.⁴ Kompletteringsregeln innebär att ett arbete som utgör kontraktsarbete i regel endast behöver framgå av en av kontraktshandlingarna (exempelvis en ritning). Det förutsätter dock att handlingarna är upprättade enligt god sed och är tillräckligt samordnade. Syftet är att göra det möjligt att fastställa vilka arbeten som är kontraktsarbeten även om handlingarna inte är helt fullständiga.

I entreprenader där ersättningen är mängdreglerad uppkommer emellertid särskilda tolknings- och ersättningsrättsliga frågor. Vid denna ersättningsform utgör mängdförteckningen ett centralt instrument för prissättning och ersättning, och parterna avtalar regelmässigt om att MER Anläggning ska tillämpas som mät- och ersättningssystem. En grundläggande princip inom MER är kompletthetskravet, att mängdförteckningen ska vara komplett⁵, vilket innebär att de arbeten som ska ersättas ska vara korrekt förtecknade och hänförliga till rätt kod. Syftet är att skapa tydlighet och förutsebarhet i ersättningshänseende samt att minska risken för tvister kring ersättningens omfattning.

I en mängdreglerad entreprenad ersätts kontraktsarbetena normalt genom att de à-priser som anges i mängdförteckningen multipliceras med de faktiskt utförda mängderna. För arbeten som inte omfattas av någon post i mängdförteckningen saknas däremot ett i förväg bestämt pris. Sådana arbeten får i

¹ Samuelsson (2011), s. 13.

² AB 04, förord.

³ AB 04 kap. 1 § 3.

⁴ AB 04 kap. 1 § 2.

⁵ MER Anläggning 23, s. 13.

stället ersättas särskilt, ofta med utgångspunkt i självkostnadsprincipen, om de inte anses ingå i kontraktsarbetena.

Spänningen mellan kompletteringsregeln i AB 04 och kompletthetskravet i MER aktualiseras när ett arbete framgår av någon annan kontraktshandling, exempelvis administrativa föreskrifter eller tekniska beskrivningar, men saknas i mängdförteckningen. I sådana situationer uppstår frågan om arbetet ändå ska anses ingå i kontraktsarbetena och ersättas inom ramen för kontraktssumman, eller om det ska betraktas som ett arbete utanför kontraktet som kan berättiga till särskild ersättning. Denna problematik har i den entreprenadrättsliga diskussionen lyfts fram som särskilt viktig vid mängdreglerade entreprenader, där ersättningssystemet bygger på att entreprenören får betalt utifrån de à-priser som anges i mängdförteckningen och de mängder som faktiskt utförs.⁶

I en mängdreglerad entreprenad är utgångspunkten att alla kontraktsarbeten ska ersättas genom de à-priser som anges i mängdförteckningen. Om ett arbete klassificeras som kontraktsarbete innebär det därför att det som huvudregel inte berättigar till någon särskild ersättning, utan ska anses ingå i de prissatta posterna i mängdförteckningen. Om ett arbete däremot inte anses utgöra kontraktsarbete kan det i stället behandlas som ett ÄTA-arbete och ersättas särskilt.

Frågan har även aktualiserats i rättstillämpningen. I ett avgörande från Svea hovrätt (mål T 7981–19) prövades frågan om ersättning för geodetiska mätningsarbeten som inte uttryckligen framgick av mängdförteckningen.⁷ Hovrätten ansåg att arbetena hörde till kontraktsarbetena och därmed ingå i kontraktssumman, vilket innebar att någon ytterligare ersättning inte skulle utgå. Domstolen konstaterade att ordalydelsen inte ger något klart besked om varje enskild mängdförteckning måste vara komplett eller om flera mängdförteckningar kan läsas tillsammans. Mot denna bakgrund gick domstolen vidare till en tolkning utifrån avtalets systematik och rimlighetsskäl, vilket ledde till slutsatsen att mängdförteckningarna skulle läsas tillsammans.

En liknande fråga har prövats i en annan dom från Svea hovrätt. I Svea hovrätts dom i mål T 6092–23 aktualiserades ersättningsrätten för fränkopplingsarbeten som inte hade tagits upp i mängdförteckningen men som framgick av övriga kontraktshandlingar.⁸ Hovrätten fann att arbetena skulle anses utgöra kontraktsarbeten och att ersättning därför omfattades av kontraktssumman, vilket innebar att fränkopplingsarbetena inte berättigade till någon särskild ersättning utan ansågs vara ersatta genom de à-priser som låg till grund för kontraktssumman trots att en kod saknats i mängdförteckningen. Avgörandet

⁶ Liman m.fl. (2016), s. 72.

⁷ Svea hovrätt, dom 2020-10-22 i mål nr T 7981-19.

⁸ Svea hovrätt, dom 2023-07-12 i mål nr T 6092-23.

har uppfattats som att kompletteringsregeln i det aktuella fallet gavs ett genomslag som begränsade betydelsen av kompletthetskravet.

I rättsfallet från Hovrätten för Nedre Norrland (mål T 734-17) prövades frågan om vissa schaktnings- och fyllningsarbeten ingick i kontraktsarbetena eller om de skulle ersättas särskilt.⁹ Entreprenaden var upphandlad som en totalentreprenad med ersättningsformen mängdkontrakt. Entreprenören hade i sitt anbud utgått från de mängder som angavs i mängdbeskrivningen, medan beställaren senare gjorde gällande att även ytterligare arbeten skulle anses ingå.

Hovrätten konstaterade att underlaget inte var tillräckligt tydligt för att ge stöd för beställarens tolkning. Särskilt framhölls att mängdbeskrivningen angav att samtliga mängder var reglerbara och att det därmed krävdes ett tydligt avsteg för att frånga denna ordning. Eftersom någon sådan tydlighet inte förelåg ansågs entreprenören ha haft fog för att utgå från de angivna mängderna. De aktuella arbetena ansågs därför inte omfattade av kontraktssumman och entreprenören tillerkändes särskild ersättning.

Det uppstår därmed en inbyggd normkollision i de standardavtal som styr mängdreglerade entreprenader. Å ena sidan bygger mät- och ersättningsreglerna (MER) på ett strikt krav på kompletthet, där mängdförteckningen förutsätts vara en uttömmande beskrivning av arbetets omfattning. Å andra sidan föreskriver kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 att kontraktshandlingarna ska läsas gemensamt och komplettera varandra. Denna avtalsrättsliga spänning skapar en osäkerhet kring hur kalkylrisken ska fördelas när ett arbete har utelämnats i mängdförteckningen men framgår av andra handlingar. Mot bakgrund av denna krock, och de oenhetliga utfallen i underrättspraxis där domstolarna ibland låter helhetssynen i AB 04 trumfa och ibland upprätthåller skyddet för entreprenörens kalkylförutsättningar, föreligger ett tydligt behov av vägledning. Det är just denna problematik, och hur kalkylrisken bör fördelas vid bristfälliga mängdförteckningar, som uppsatsen syftar till att utreda.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att utreda förhållandet mellan kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 och kompletthetskravet enligt MER i mängdreglerade entreprenader. Undersökningen fokuserar på den avtalsrättsliga gränsdragningen mellan kontraktsarbeten och ÄTA-arbeten vid brister i förfrågningsunderlaget.¹⁰ Analysen tar sikte på de specifika fall där ett arbete har redovisats i kontraktshandlingarna men utelämnats i mängdförteckningen, i syfte att klargöra om momentet ska anses ingå i entreprenörens åtagande eller berättiga till särskild ersättning enligt AB 04 kap. 2 § 3.

⁹ Hovrätten för Nedre Norrland, dom 2018-04-20 i mål nr T 734-17.

¹⁰ AB 04 kap. 1 § 2.

Uppsatsens problematisering vilar på att tillämpningen av kompletteringsregeln i AB 04 respektive kompletthetskravet enligt MER leder till motstridiga resultat vid tolkningen av entreprenadens omfattning. Osäkerheten blir särskilt tydlig när kontraktshandlingarna inte är samordnade, exempelvis när ett arbete framgår av vissa handlingar men saknas i mängdförteckningen. I sådana fall uppstår frågan om arbetet ska anses ingå i kontraktsarbetena eller om det ska ersättas särskilt.

Frågeställningen har betydelse ur ett praktiskt perspektiv, eftersom oklarheter i klassificeringen av arbeten kan få betydande ekonomiska konsekvenser och utgör en vanlig grund för tvister inom entreprenadrätten.

I uppsatsen ska följande frågeställningar besvaras:

- Hur ska normkollisionen mellan kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 och kompletthetskravet enligt MER lösas vid bristande samordning i kontraktshandlingarna?
- Ska arbeten som framgår av kontraktshandlingarna men inte av mängdförteckningen anses höra till kontraktsarbetena eller klassificeras som ÄTA-arbeten?

1.3 Avgränsningar

Framställningen avgränsas till entreprenadavtal där AB 04 och MER har införlivats som kontraktshandlingar. Analysen tar sin utgångspunkt i kommersiella entreprenadförhållanden och omfattar således inte konsumententreprenader eller situationer där KtjL aktualiseras. Detta motiveras av att mängdreglerad ersättning och användningen av mängdförteckningar typiskt sett är mest framträdande i denna entreprenadform, där beställaren tillhandahåller ett mer detaljerat underlag för entreprenadens omfattning.¹¹ Även om motsvarande frågor i viss mån kan aktualiseras i totalentreprenader enligt ABT 06, behandlas dessa inte i analysen.

Framställningen utgår från entreprenader där ersättningen bestäms genom mängdförteckning och à-priser. Kombinationer med andra ersättningsformer, såsom fast pris för vissa delar, behandlas inte i den mån de faller utanför den mängdreglerade delens systematik.¹²

Uppsatsen är specifikt inriktad på situationer där ett arbete framgår av kontraktshandlingarna, exempelvis genom tekniska beskrivningar eller ritningar, men inte har tagits upp i mängdförteckningen. Generella regler kring ÄTA-arbeten, såsom hantering av rena tilläggsbeställningar eller ändrade

¹¹ Waldersten (2021) s. 1. Mängdförteckningar används främst i utförandentreprenader enligt Waldersten.

¹² MER anläggning 23, s. 13-15.

förhållanden under entreprenadtiden, behandlas endast i den mån det är nödvändigt för att tydliggöra gränsdragningen mellan kontraktsarbete och tillkommande arbete. Vidare begränsas framställningen till frågan om huruvida ett visst arbete ska anses ingå i kontraktssumman eller berättiga till särskild ersättning, medan frågor om ersättningens närmare beräkning och tekniska aspekter lämnas utanför.

Det bör uppmärksammas att utkast till de nya standardavtal, AB 25 och ABPU 25, har publicerats och fått mycket kritik. AB 04 och ABT 06 är det standardavtal som tillämpas mest i branschen och kommer att vara så under den närmaste tiden. Mot denna bakgrund avgränsas framställningen till AB 04, vilket fortsatt utgör det centrala normbildande regelverket inom entreprenadrätten.

1.4 Metod och material

Uppsatsen grundas på en rättsdogmatisk metod. Metoden innebär att gällande rätt fastställs genom analys av de vedertagna rättskällorna: lag, förarbeten och rättspraxis.¹³ Eftersom entreprenadrätten i stor utsträckning saknar direkt tillämplig lagstiftning för kommersiella förhållanden, fokuserar den rättsdogmatiska undersökningen i detta arbete på att fastställa de principer för avtals-tolkning som vunnit stöd i rättspraxis och doktrin. Juridisk doktrin används här som ett hjälpmedel för att systematisera och tolka de principer för avtals-tolkning som vunnit stöd i rättstillämpningen.

Det är i sammanhanget viktigt att poängtera att det standardavtal som analyseras, AB 04, inte utgör en rättskälla i sig. De är i stället privaträttsliga avtalsprodukter som blir gällande genom parternas inkorporering. Vid tolkningen av sådana branschgemensamma standardavtal tillämpas en objektiv tolkningsmetod som successivt har utvecklats och preciserats i Högsta domstolens praxis (se bl.a. NJA 2013 s. 271, NJA 2015 s. 3 ”Gotlandsdomen”, NJA 2015 s. 741 ”Partneravtalet” och NJA 2025 s. 221 ”Brf Ida”). Av denna praxis följer en hierarkisk tolkningsmodell där tolkningen i första hand tar sin utgångspunkt i avtalsvilkorens ordalydelse. Om ordalydelsen är oklar ska villkoren, i enlighet med principerna i Partneravtalet, tolkas i ljuset av avtalets systematik och bakomliggande syfte. Eftersom standardiserade villkor i kommersiella förhållanden typiskt sett saknar en specifik förhandlingshistorik mellan parterna, måste tolkningen, vilket HD förtydligade i Brf Ida, vila tungt på objektiva tolkningsdata och avtalets inre systematik. På motsvarande sätt måste MER betraktas i denna framställning. Likt AB 04 utgör MER i sig ingen formell rättskälla, utan är ett branschgemensamt normverk som inkorporeras i parternas kontrakt. Metodologiskt analyseras därför MER som en avtalad branschstandard vars tekniska och ekonomiska föreskrifter måste tolkas systematiskt tillsammans med AB 04.

¹³ Sandgren (2020), s. 45-47.

I uppsatsen används HD:s tolkningsprinciper som det primära analytiska verktyget för att hantera den normkollision som står i centrum för framställningen. Eftersom kompletteringsregeln i AB 04 och kompletthetskravet i MER drar i motsatta riktningar vid felaktiga mängdförteckningar, uppstår en situation där en strikt tillämpning av ordalydelsen leder till motstridiga resultat. I denna situation används HD:s vägledning, i synnerhet principerna från Partneravtalet och Brf Ida rörande avtalets inre systematik, dess syfte och vad som är förnuftigt och ändamålsenligt, som en måttstock. HD-praxisen tillämpas för att analysera dels hur hovrätterna i de undersökta fallen har resonerat när de tvingats rangordna de motstridiga reglerna, dels för att kritiskt utvärdera vilken av reglerna som avtalsrättsligt bör ges företräde vid en ändamålsenlig helhetsbedömning av entreprenadkontraktet.

Eftersom vägledande avgöranden från Högsta domstolen saknas avseende just MER-systemets kompletthetskrav, får analysen av hur domstolar hanterar normkonflikten mellan kompletteringsregler och mätregler i stället stödjas på hovrättspraxis. Urvalet har begränsats till Svea hovrätts domar i mål T 7981-19 och T 6092-23, samt Hovrätten för Nedre Norrlands dom i mål T 734-17. Att endast dessa tre rättsfall behandlas beror på att de utgör de få relevanta avgöranden som prövar den aktuella gränsdragningen. Denna avgränsning medför dock tydliga metodologiska begränsningar. Hovrättsdomar saknar egentligt prejudikatvärde, och entreprenadtvister är till sin natur beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Att dra allt för långtgående generella slutsatser utifrån ett fåtal underrättsavgöranden låter sig därmed inte göras. Dessa avgöranden analyseras därför inte i syfte att fastställa en absolut rättsregel, utan för att illustrera hur domstolarna i praktiken applicerar den objektiva tolkningsmetoden och hur avtalens riskfördelning hanteras när systematiska oklarheter uppstår mellan AB 04 och MER.

I fråga om juridisk doktrin används verk av författare som Samuelsson, Hedberg samt Ingvarson & Utterström. Eftersom den kommersiella entreprenadrätten inte regleras av lagstiftning, och därmed saknar lagförarbeten, får doktrinen en särskilt framskjuten placering vid fastställandet av standardavtalens bakomliggande syften. Doktrinen fyller här en dubbel funktion: dels används den för att klargöra hur standardavtalens inre systematik och den tänkta ekonomiska riskfördelningen är avsedda att fungera, dels fungerar den som en teoretisk måttstock för att kritiskt granska om hovrätternas hantering av normkollisionen mellan AB 04 och MER i de enskilda fallen faktiskt överensstämmer med avtalens bakomliggande syften.

Undersökningen innefattar även ett analytiskt och kritiskt moment där tolkningen av AB 04:s och MER:s respektive regelverk, så som den kommit till uttryck i hovrättspraxis, ställs mot varandra. Härvid problematiseras spänningsfältet mellan å ena sidan AB 04:s kompletteringsregel, där avtalsinnehållet bedöms utifrån vad som objektivt krävs för ett fungerande resultat, och å andra sidan MER:s strikta ersättningsmodell, som utgår från att endast det

som uttryckligen angetts i mängdförteckningen ska ersättas. Denna konflikt kan till stor del förklaras av regelverkens skilda karaktärer. MER präglas av en matematisk systematik, där utgångspunkten är tekniskt exakt. Mot detta står kompletteringsregeln i AB 04, som bygger på en mer traditionell och flexibel juridisk bedömning av helheten. Analysen syftar till att diskutera hur den ekonomiska riskfördelningen mellan beställare och entreprenör de facto påverkas när domstolarna hanterar denna normkollision. Detta förutsätter en metod där avtalets strikta ordalydelse vägs mot entreprenadrättsliga principer, särskilt frågan om vad en fackmässig entreprenör rent objektivt borde ha kunnat förutse och kalkylera med vid anbudslämnandet.

I arbetet har ChatGPT (generativt AI-verktyg) använts som ett tekniskt stöd för språklig bearbetning och kontroll av meningsbyggnad. Verktögen har även nyttjats för översättning av vissa begrepp och källor i syfte att säkerställa en korrekt terminologi. Det slutgiltiga ansvaret för uppsatsens innehåll, analyser och slutsatser vilar i sin helhet på författaren.

1.5 Forskningsläge

Entreprenadrätten är i hög grad avtalsbaserad, vilket innebär att standardavtal som AB 04 får en central roll i rättstillämpningen. Eftersom området saknar specifik lagstiftning för kommersiella entreprenader, har doktrinen kommit att spela en betydande roll för att förklara och analysera den entreprenadrättsliga systematiken. Centrala verk som Samuelssons *Entreprenadavtal* och Liman m.fl. *Entreprenad- och konsulträtt* behandlar ingående entreprenörens åtagande och kontraktshandlingarnas uppbyggnad. Även frågan om avtals-tolkning har belysts av Ingvarson & Utterström i *Tolkning av entreprenadavtal*, där de generella tolkningsprinciperna för standardavtal analyseras utifrån HD:s praxis.¹⁴

Ersättningsformer och mängdreglering har behandlats utförligt av bland annat Andersson & Hedberg i *ÄTA-arbeten: och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06*, där de diskuterar mängdförteckningens funktion som grund för å-prissättning. Även Werner har i *MER Anläggning: frågor och svar* gett en praktisk belysning av regelsystemet. Det råder i doktrinen enighet om att mängdförteckningen ska vara komplett för att tjäna som ett rättvist anbudsunderlag.¹⁵

Det som däremot framstår som mindre genomarbetat i doktrinen är den direkta normkonflikten mellan kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 och kompletthetskravet i MER i situationer där handlingarna inte är samordnade. Medan Samuelsson betonar den objektiva systematiska tolkningen av kontraktet som en helhet, finns det i den praktiskt orienterade litteraturen (t.ex. hos Hedberg) en starkare betoning på mängdförteckningens styrande roll för

¹⁴ Se Samuelsson (2011), Liman m.fl. (2016) och Ingvarson & Utterström (2020).

¹⁵ Se Andersson & Hedberg (2013) och Werner (2020).

ersättningen. Denna spänning, om ett tekniskt åtagande kan existera utan en motsvarande ersättningspost, är ett område där doktrinen inte ger ett entydigt svar.

I rättspraxis har frågan aktualiserats i flera avgöranden från hovrätterna, men som konstaterats i metodavsnittet saknas vägledande avgöranden från Högsta domstolen specifikt rörande krocken mellan AB 04 och MER:s mätregler. Forskningsläget präglas således av en rik litteratur kring de enskilda regelverken, men en avsaknad av en sammanhållen analys av hur dessa kolliderande principer ska hierarkiseras vid en tvist. Det är i detta tomrum som föreliggande uppsats avser att bidra med en rättslig analys.

1.6 Disposition

Uppsatsen är disponerad enligt följande.

I kapitel 2 läggs den systematiska grunden genom en analys av entreprenadavtalets särdrag och AB 04:s struktur. Här preciseras hur entreprenörens åtagande objektivt fastställs genom samspelet mellan de olika kontraktshandlingarna.

Kapitel 3 konkretiserar undersökningen genom att fokusera på ersättningsformen mängdkontrakt och branschstandarden MER. Här presenteras mängdförteckningens centrala funktion som prissättningsinstrument och hur ersättningen är strikt kopplad till specifika koder och poster. Vidare fördjupas analysen genom en granskning av det så kallade kompletthetskravet.

Kapitel 4 behandlar tolkningsmetoden. Genom att analysera kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 i ljuset av Högsta domstolens vägledande principer för avtalstolkning, klargörs hur hierarkin mellan motstridiga uppgifter i praktiken ska hanteras.

I kapitel 5 teoretiseras den centrala problematiken genom en klassificering av arbeten. Här ställs begreppen kontraktsarbete och ÄTA-arbete mot varandra och olika doktrinära lösningar på gränsdragningsproblemet presenteras och problematiseras.

Kapitel 6 utgör uppsatsens empiriska tyngdpunkt. Genom en detaljerad genomgång av rättspraxis, med fokus på avgöranden från Svea hovrätt (T 7981-19 och T 6092-23) samt Hovrätten för Nedre Norrland (T 734-17), visas hur domstolar i praktiken löser konflikter rörande saknade MER-koder.

I kapitel 7 sammanförs teori och praxis i en samlad analys. Här nyanseras och problematiseras förhållandet mellan AB 04 och MER med särskilt fokus på riskfördelningen mellan parterna och betydelsen av entreprenörens fackmässiga bedömning i anbudsskedet.

Uppsatsen avslutas i kapitel 8 med en sammanfattande slutsats där undersökningens frågeställningar besvaras och rättslägets konsekvenser för entreprenadbranschen diskuteras.

2 Entreprenadavtalet och kontraktshandlingarnas systematik

2.1 Entreprenadavtalets uppbyggnad och kontraktshandlingar

I de fall parterna har införlivat standardavtalet AB 04 i sitt entreprenadavtal definieras entreprenörens åtagande genom begreppet kontraktshandlingar. Till skillnad från enklare avtalstyper, där avtalsinnehållet ofta framgår av ett enda dokument, består ett entreprenadkontrakt av en omfattande mängd samverkande handlingar. Enligt begreppsbestämmelserna i AB 04 avses med kontraktshandlingar kontraktet samt de handlingar som är fogade till detta eller som i något av dessa dokument anges gälla för entreprenaden.¹⁶

Ett entreprenadavtal av det slag som behandlas i denna undersökning omfattar normalt en kombination av följande handlingar:

- Kontrakt: Det centrala dokumentet som sammanbinder övriga handlingar.
- Administrativa föreskrifter (AF): Reglerar de kommersiella och juridiska villkoren för projektet samt preciserar tillämpningen av standardavtalet. Dessa upprättas i regel med utgångspunkt i referensverket AMA AF.¹⁷
- Tekniska beskrivningar: Definierar de tekniska kraven på material, kvalitet och utförande, ofta med hänvisning till referensverket AMA.
- Ritningar: Illustrerar projektets geometriska utformning, dimensioner och placering.
- Mängdförteckningar: Uppställningar över ingående arbeten med angivna kvantiteter som entreprenören åsätter à-priser.¹⁸
- Övriga handlingar: Utöver dessa ingår ofta entreprenörens anbud samt protokoll från genomgångar eller förhandlingar som föregått kontraktstecknandet.

Eftersom dessa handlingar ofta upprättas av skilda specialister (såsom tekniska konsulter, arkitekter och jurister) och under tidspress, uppstår i

¹⁶ Se AB 04, Begreppsbestämningar.

¹⁷ Om det sker en ändring i den standardiserade texten som finns i AMA AF, eller om beställare önskar skriva egen text, så gäller företrädesregeln. Regeln säger att den egenhändiga texten gäller framför den standardiserade texten. Se AMA AF 21, s. 7.

¹⁸ Olsson (2020), s. 52.

praktiken ofta situationer där de inte är fullt samordnade. Ett typiskt exempel är att ett visst arbete framgår av en teknisk beskrivning, men saknas i mängdförteckningen. I sådana fall aktualiseras kärnfrågan för denna undersökning: hur kontraktet ska tolkas när mängdförteckningens kompletthetskrav i MER hamnar i konflikt med kompletteringsregeln i AB 04, som stadgar att kontraktshandlingarna ska komplettera varandra (AB 04 kap. 1 § 2).

2.2 Entreprenadavtalets särdrag

Entreprenadavtalet är en avtalstyp som skiljer sig i flera avseenden från andra typer av kommersiella avtal. Det kännetecknas av att det ofta rör sig om komplexa avtalsförhållanden där flera olika handlingar tillsammans reglerar parternas rättigheter och skyldigheter. Avtalet ingår dessutom i en kontext som präglas av teknisk komplexitet och där genomförandet sker successivt under en längre tid, vilket innebär att alla förutsättningar inte alltid kan förutses vid avtalets ingående.¹⁹ Detta medför att frågor om tolkning och utfyllnad av avtalet får en särskilt framträdande betydelse inom entreprenadrätten.

I ett entreprenadavtal kan ett standardavtal (exempelvis AB 04) vara införlivat. AB 04 kap. 1 § 1 är en central utgångspunkt som säger att entreprenörens åtagande bestäms av kontraktshandlingarna.²⁰ Det är således inte en enskild handling som är avgörande för att bestämma entreprenörens åtagande, utan den samlade innebörden av samtliga kontraktshandlingar.²¹ Eftersom de olika kontraktshandlingarna i regel upprättas av skilda specialister, såsom tekniska konsulter, arkitekter och jurister, och ofta under tidspress, uppstår i praktiken ofta situationer där handlingarna inte är fullt samordnade. Ett typiskt exempel är att ett visst arbete framgår av en teknisk beskrivning, men saknas i mängdförteckning. I sådana fall aktualiseras kärnfrågan för denna undersökning: hur kontraktet ska tolkas när mängdförteckningens kompletthetskrav (enligt MER) hamnar i direkt konflikt med kompletteringsregeln i AB 04, som stadgar att kontraktshandlingarna ska komplettera varandra.²²

Att entreprenadavtalet består av en så omfattande mängd olika handlingar innebär att det krävs särskilda tolkningsprinciper för att hantera eventuella krockar. Tolkningen styrs därför i stor utsträckning av hur Högsta domstolen ser på tolkning av standardavtal i kombination med AB 04:s egna regler om rangordning och komplettering. Eftersom avtalet består av flera samverkande handlingar och ofta innehåller tekniskt avancerade beskrivningar, uppstår ofta

¹⁹ Samuelsson (2011), s. 25.

²⁰ Med kontraktshandlingar avses enligt begreppsbestämningarna i AB 04: ”kontrakt samt de handlingar som är fogade till kontraktet eller som i något av dessa dokument anges gälla för entreprenaden.

²¹ Enligt kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 ska handlingar i första hand läsas gemensamt och komplettera varandra. Skulle handlingarna dock innehålla motstridiga uppgifter avgörs företrädet av rangordningsregeln i AB 04 kap. 1 § 3, vilken anger vilken handling som ska ges störst vikt.

²² För en redogörelse av de allmänna principerna vid tolkning av standardavtal, se Adlercreutz m.fl. (2024), s. 108-112.

en spänning kring hur avtalet ska tolkas. Även om det ur ett praktiskt perspektiv kan finnas ett intresse av att tolka avtalet på ett sätt som möjliggör ett funktionellt genomförande av entreprenaden, har Högsta domstolen i sin praxis betonat att tolkningen av standardavtal i första hand ska vara strikt objektiv och utgå från ordalydelsen.²³ Ett alltför funktionellt tolkningssätt riskerar nämligen att undergräva grundläggande värden som förutsebarhet och kalkylerbarhet för entreprenören. För att ett arbete ska kunna ingå i kontraktssarbetena så ska arbetet vara kalkylerbart.²⁴ Särskilt i upphandlingssituationer är en objektiv tolkning av ordalydelsen helt central för att upprätthålla kravet på konkurrensneutrala anbud, eftersom alla anbudsgivare måste kunna kalkylera sina priser utifrån exakt samma förutsättningar i handlingarna. I detta ligger att kontraktshandlingarna i många fall måste läsas tillsammans och komplettera varandra, snarare än att betraktas isolerat.

2.3 Standardavtalens funktion

Inom entreprenadrätten har standardavtal en särskilt framträdande roll och används i praktiken som den huvudsakliga regleringen av parternas rättigheter och skyldigheter. Ett av de viktigaste standardavtalen på området är AB 04, vilket reglerar utförandeentreprenader. Dessa avtal har utformats för att kunna tillämpas i en stor mängd olika entreprenadsituationer och innehåller därför ett omfattande och relativt detaljerat regelverk som behandlar bland annat entreprenörens åtagande, ansvarsfördelning, ersättningsformer och hantering av ändringar under entreprenadtiden.²⁵

Standardavtalens funktion kan inte enbart förstås som ett praktiskt hjälpmedel för avtalsutformning, utan de fyller även en normbildande roll inom entreprenadrätten. Även om de formellt sett inte utgör lag, får de i praktiken ett betydande genomslag eftersom de regelmässigt inkorporeras som avtalsinnehåll och utgör de allmänna villkoren i nästintill alla kommersiella entreprenadavtal.²⁶ Eftersom standardavtalen, såsom AB 04, regelmässigt införlivas i parternas avtal utgör de inte bara en bakgrund, utan det faktiska och bindande juridiska ramverket för entreprenaden. För domstolarna innebär detta att rättsliga tvister i första hand måste prövas och avgöras utifrån standardavtalets egen systematik och definitioner, snarare än utifrån allmänna avtalsrättsliga principer.²⁷

Standardavtalens bestämmelser utgör avtalsvillkor som formellt kan modifieras av parterna, vilket i praktiken ofta sker genom särregleringar i de administrativa föreskrifterna (AF-delen). Trots att parterna gör egna anpassningar, är standardavtal som AB 04 i grunden så kallade *agreed documents*, regelverk som är gemensamt framförhandlade av branschens aktörer och kan därmed

²³ Se bl.a. NJA 2013 s. 271 och NJA 2015 s. 862.

²⁴ Schedin (2016), s. 40.

²⁵ Hedberg (2010), s. 25-30.

²⁶ Bernitz (2018), s. 28-29.

²⁷ Ibid.

anses återspegla en balanserad riskfördelning.²⁸ Denna starka branschförankring medför att domstolar, vid tolkning av oklara avtalsvillkor, ofta söker vägledning i standardavtalets systematik och bakomliggande principer för riskfördelning. Detta innebär att AB 04 fungerar som ett sammanhängande logiskt system, där enskilda villkor tolkas i ljuset av de grundläggande principer som präglar hela regelverket.

Den starka ställning som standardavtalen har inom entreprenadrätten innebär att de utgör själva ramverket för en systematisk tolkning av entreprenadavtal i sin helhet. Som Högst domstolen har framhållit ska tolkningen av AB-avtalen ske med beaktande av bestämmelsernas systematik.²⁹ Detta medför att standardavtalets inbyggda mekanismer, såsom kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2, sätter spelreglerna för hur övriga kontraktshandlingar, exempelvis tekniska beskrivningar och mängdförteckningar, ska förstås i relation till varandra. Att denna systematiska tolkningsmetod är avgörande vid oklarheter eller motsägelser mellan handlingarna bekräftas tydligt i den underrättspraxis som behandlas i denna uppsats (exempelvis Svea hovrätt T 6092-23), där standardavtalets systematik utgör utgångspunkten för bedömningen.

2.4 Kontraktshandlingarnas inbördes rangordning

Som framgått av genomgången i avsnitt 2.1 kännetecknas entreprenadavtalet av en omfattande mängd dokument med varierande teknisk och juridisk karaktär. Även om det är en allmän avtalsrättslig utgångspunkt att avtalets omfattning bestäms av dess handlingar, har begreppet kontraktshandlingar en specifik innebörd och legaldefinition i AB 04.³⁰ Givet att dessa handlingar ofta är upprättade av skilda aktörer under tidspress, innehåller AB 04 särskilda bestämmelser för att hantera de oundvikliga oklarheter som uppstår. För att avgöra vilken handling som ska ges företräde vid en direkt konflikt innehåller AB 04 kap. 1 § 3 en specifik rangordningslista.

Enligt kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 ska kontraktshandlingarna anses komplettera varandra om inte omständigheterna föranleder annat. Syftet med bestämmelsen är att ett arbete endast behöver anges på ett ställe, exempelvis i en teknisk beskrivning, för att anses omfattas av entreprenörens åtagande. Det krävs således inte att varje enskild handling är fullständig i sig självt. Att ett arbete framgår av en beskrivning men saknas i en mängdförteckning utgör därför som utgångspunkt inte en motstridighet, utan är ett uttryck för att handlingarna gemensamt definierar entreprenadens omfattning.

²⁸ Att standardavtalen på entreprenadområdet är framförhandlade i samverkan mellan representanter för både beställar- och entreprenörssidan, och därmed bygger på branschgemensamma överenskommelser snarare än att dikteras av en part, har framhållits av Högsta domstolen, se bl.a. NJA 2013 s. 271, p. 6. I doktrin betecknas sådana balanserade standardavtal som *agreed documents*.

²⁹ Se bl.a. NJA 2015 s. 862. Se även Adlercreutz m.fl. (2024), s. 90-91.

³⁰ Jfr AB 04, Begreppsbestämningar. Se även kap 2.1 ovan för en närmare beskrivning av de enskilda handlingarnas funktion.

Denna princip innebär att ett arbete i regel anses omfattas av åtagandet även om det endast framgår av en av kontraktshandlingarna, vilket minskar betydelsen av att varje enskilt dokument är heltäckande.³¹

Rangordningsregeln i AB 04 kap. 1 § 3 blir däremot aktuell först när det föreligger en faktisk motstridighet, det vill säga när två handlingar lämnar oförenliga uppgifter om samma sak. Det behöver därmed inte uppstå en motstridighet bara genom att ett arbete anges i en handling men inte i en annan; så länge uppgifterna inte motsäger varandra fyller de i stället ut varandra genom komplettering.

Spänningen mellan dessa två regler blir som tydligast i gränslandet där en handling är tyst. Frågan som då uppstår är om tystnaden i exempelvis en mängdförteckning ska tolkas som en avsiktlig begränsning av åtagandet, vilket skulle kunna ses som en motstridighet i förhållande till en mer omfattande teknisk beskrivning, eller om den tekniska beskrivningen helt enkelt ska komplettera mängdförteckningen enligt huvudregeln. Det är i detta tolkningsutrymme, där gränsen mellan en naturlig komplettering och en motstridig uppgift suddas ut, som de svåraste tvisterna kring ersättning och omfattning aktualiseras.

I praktiken innebär detta att den primära frågan vid en bristande samordning är huruvida det överhuvudtaget föreligger en motstridighet mellan handlingarna. Om en faktisk motstridighet konstateras, blir rangordningsregeln i AB 04 kap. 1 § 3 tillämplig som en strikt prioriteringslista för att avgöra vilken uppgift som ska ges företräde. Bedömningen av om en situation där handlingarna ska komplettera varandra enligt kap. 1 § 2, kräver dock en objektiv tolkning av avtalet i dess helhet.³² Detta får särskild betydelse i de fall där ett arbete framgår av en teknisk beskrivning men saknas i en mängdförteckning. I sådana fall aktualiseras frågan om detta ska tolkas som en medveten motsägelser mot den tekniska beskrivningen, eller om arbetet alltjämt ska anses ingå i entreprenörens åtagande genom AB 04 kap. 1 § 2.

2.5 Entreprenörens åtagande enligt kontraktshandlingarna

Entreprenörens åtagande, kontraktsarbetena, utgör de prestationer som ska utföras inom ramen för den avtalade kontraktssumman. Eftersom omfattningen av detta åtagande bestäms genom den systematiska tolkningen av kontraktshandlingarna, ställs höga krav på underlagets utformning.³³

En följd av detta är att ett arbete kan anses ingå i entreprenörens åtagande även om det endast framgår av en av handlingarna, till exempel en teknisk

³¹ Se Samuelsson (2026), s. 53-54.

³² Adlercreutz m.fl. (2024), s. 108-109.

³³ Se avsnitt 2.4.

beskrivning eller en ritning.³⁴ Det avgörande är inte i vilken specifik handling uppgiften återfinns, utan att arbetet kan utläsas genom en systematisk tolkning av kontraktshandlingarna i deras sammanhang. Denna ordning vilar på kompletteringsregeln, vilken föreskriver att handlingarna ska läsas som en enhet där den ena handlingen fyller ut den andras luckor.

Omfattningen av entreprenörens åtagande (kontraktsarbetena) tolkas mot bakgrund av entreprenadrättens grundprinciper om kalkylerbarhet och konkurrensneutralitet. Dessa principer förutsätter att beställaren, i enlighet med AB 04 kap. 1 § 1, tillhandahåller fackmässiga och tydliga handlingar upprättade enligt "god sed", så att alla anbudsgivare kan beräkna sina priser på samma grund.

Oklarheter i handlingarna, såsom en diskrepans mellan en beskrivning och en mängdförteckning, aktualiserar därför frågan om ett arbete ingår i åtagandet eller om det berättigar till särskild ersättning.³⁵ I linje med Högsta domstolens betoning på en systematisk tolkning³⁶, ska denna fråga bedömas mot bakgrund av beställarens primära ansvar för underlagets kvalitet, vilket blir en central utgångspunkt för riskfördelningen.

³⁴ Samuelsson (2026), s. 53.

³⁵ Andersson & Hedberg (2013), s. 23-24.

³⁶ Jfr NJA 2015 s. 862.

3 Mängdreglerade entreprenader och MER

3.1 Mängdreglerad ersättning (mängdkontrakt)

Mängdreglerad ersättning innebär i praktiken att entreprenören lämnar ett anbud baserat på à-priser för specifika arbetsmoment, exempelvis ett visst pris per kubikmeter schaktning. Detta à-pris multipliceras sedan med den uppskattade mängd som beställaren har angivit i förfrågningsunderlaget för att få fram ett jämförbart anbudspris. Den slutgiltiga ersättningen till entreprenören bestäms dock först i efterhand, genom att de överenskomna à-priserna multipliceras med de mängder som faktiskt utförs under entreprenaden.³⁷ Modellen förutsätter därmed att entreprenaden delas upp i olika poster som prissätts i anbudsskedet och som senare ligger till grund för den slutliga ersättningen.³⁸ Denna ersättningsmodell förutsätter en noggrann strukturering av förfrågningsunderlaget. Arbetena måste delas upp i definierade poster som prissätts i anbudsskedet. Det centrala vid avtalstolkningen blir därmed inte enbart vilka arbeten som ska utföras, utan exakt hur dessa arbeten har strukturerats och beskrivits i de tekniska handlingarna i förhållande till de uppställda à-priserna.

Eftersom entreprenören i en mängdreglerad entreprenad prissätter enskilda poster (à-priser), baseras anbudet i praktiken på den struktur och de kvantiteter som beställaren presenterar. I detta sammanhang får mängdförteckningen en direkt avgörande betydelse för hur entreprenören uppfattar sitt åtagande.³⁹ Om mängdförteckningen är bristfällig får det omedelbara konsekvenser för entreprenörens prissättning och kalkylering på två huvudsakliga sätt:

För det första, om beställarens angivna kvantiteter är felaktiga, rubbas den ekonomiska förutsättningen för à-priset. Ett visst arbetsmoment kan ha höga etableringskostnader, vilket gör att ett lågt angivet antal enheter kräver ett högre à-pris för att täcka kostnaderna, medan en större volym hade medgett ett lägre enhetspris.

För det andra, om ett tekniskt nödvändigt arbete (exempelvis enligt en ritning) helt saknas som en ersättningsgrundande post i mängdförteckningen, ställs entreprenören inför ett dilemma i anbudsskedet. Antingen tvingas entreprenören kalkylera in kostnaden för det saknade arbetet i andra, prissatta à-prisposter, vilket försämrar anbudets konkurrenskraft, eller utgå från att det saknade arbetet inte ingår i kontraktsåtagandet.

³⁷ Ingvarson & Utterström (2020), s. 36-37.

³⁸ Werner (2020), s. 49-51.

³⁹ Andersson & Hedberg (2013), s. 23. Som författarna poängterar så bestäms omfattningen inte av åstadkommandet av en fungerande eller normenlig anläggning. Omfattningen kan innebära att anläggningen inte är fullföljd men att kontraktsarbetet är utfört.

Vid ett fast pris ansvarar entreprenören normalt själv för att tolka ritningar och tekniska beskrivningar för att därefter "mängda" (beräkna den nödvändiga åtgången av) allt arbete och material. Entreprenören bär därmed en stor del av risken för att ha förbisett ett arbetsmoment eller ha underskattat mängden i sin kalkyl.

I en mängdreglerad entreprenad flyttas denna risk över till beställaren. Eftersom det är beställaren som tillhandahåller en färdig mängdförteckning som anbudsgivarna enbart ska åsätta à-priser, bygger entreprenörens anbud helt på beställarens nedbrytning av projektet i specifika, mätbara poster. Riskfördelningen blir därmed intimt förknippad med beställarens strukturering av dessa poster.⁴⁰ Detta förklarar varför kraven på mängdförteckningens tydlighet och fullständighet får en så avgörande betydelse. Om beställaren exempelvis har missat att ta upp en tekniskt nödvändig arbetsuppgift som en egen post i förteckningen, eller formulerat en post så vagt att det är oklart vilka sidokostnader som ska rymmas inom det fastsatta à-priset, uppstår omedelbart en konflikt. Eftersom entreprenören endast har prissatt de poster som beställaren anggett, leder brister i förteckningens fullständighet till att arbeten faller utanför mängdkontraktets ram. Dessa arbeten måste då hanteras som tillkommande arbeten (ÄTA-arbeten) med rätt till särskild ersättning, vilket i förlängningen innebär att den ekonomiska konsekvensen av ett otydligt underlag faller tillbaka på beställaren.

Eftersom entreprenörens ersättning är helt beroende av förteckningens struktur, krävs en tydlig och förutsebar koppling mellan den tekniska beskrivningen (hur arbetet ska utföras), kvantiteten (hur mycket) och ersättningen (vad som ingår i à-priset). För att upprätthålla denna koppling och skapa enhetliga förfrågningsunderlag används inom svensk entreprenadbransch i regel standardiserade mät- och ersättningsregler.⁴¹ Systemet bygger på tanken att all ersättning ska kunna härledas till specifika, mätbara koder. Tolkningsproblematiken, som står i centrum för denna uppsats, uppstår när denna koppling brister. Detta sker typiskt sett när ett arbete beskrivs i de tekniska ritningarna eller AMA AF-beskrivningarna, men inte återspeglas med en motsvarande, mätbar ersättningspost i mängdförteckningen enligt MER. Det är i detta gap, mellan det tekniska kravet på utförande och den avtalsrättsliga mekanismen för ersättning, som oklarheter kring riskfördelningen uppstår och där AB 04:s kompletterings- och rangordningsregler måste tillämpas.

3.2 Mängdförteckningens funktion

Mängdförteckningen utgör en central del av kontraktshandlingarna i entreprenader med mängdreglerad ersättning och fungerar som det instrument genom vilket entreprenadens olika arbeten struktureras och prissätts.

⁴⁰ Deli (2017), s. 117.

⁴¹ MER anläggning 23, s. 13.

För att förstå den juridiska problematik som behandlas i denna uppsats är det nödvändigt att förstå hur en mängdförteckning rent praktiskt är uppbyggd. En mängdförteckning enligt MER Anläggning utgörs i regel av en tabell där beställaren har angett varje enskilt arbetsmoment. Varje moment tilldelas en specifik position, en standardiserad AMA-kod, en beskrivande text (rubrik), en förväntad mängd och en mät-enhet. Entreprenörens uppgift i anbudsskedet är därefter att fylla i ett à-pris för varje sådan post, vilket sedan multipliceras med mängden för att få fram en totalsumma för det momentet.

Ett schematiskt exempel på en post i en prissatt mängdförteckning kan se ut på följande sätt:

Pos.	Kod	Benämning	Mängd	Enhet	À-pris	Summa
1.1	CBC.11	Schaktning för ledning i jord	150	M ³	200 kr	30 000 kr

Genom uppdelningen i särskilda poster skapas en direkt koppling mellan de specificerade arbetsmomenten och rätten till ersättning. Mängdförteckningen utgör därmed den omedelbara grunden för entreprenörens anbudskalkyl och prissättning. Den avgör emellertid inte exklusivt kontraktsarbetenas totala omfattning, vilken bestäms av kontraktshandlingarna i sin helhet, utan fungerar primärt som ett instrument för ersättningens beräkning och den ekonomiska riskfördelningen.⁴²

Mängdförteckningen fyller en dubbel funktion i entreprenadavtalet. Å ena sidan utgör den det rent matematiska verktyget för prissättning och ersättning, där varje enskild post representerar ett visst arbete som ska ersättas enligt avtalade à-priser. Å andra sidan är den direkt styrande för hur entreprenörens åtagande och risk objektivt fastställs.

Under anbudsskedets kalkylarbete utgår visserligen entreprenören från samtliga tillhandahållna handlingar, såsom ritningar och tekniska beskrivningar, för att bedöma arbetets tekniska utförande. Men själva prissättningen knyts exklusivt till de poster som beställaren valt att spalta upp i mängdförteckningen. Eftersom mängdförteckningen utgör en integrerad och central kontraktshandling får dess specifika struktur därmed en avgörande rättslig betydelse vid tolkningen av kontraktet. Det är utifrån denna förteckning som gränsdragningen görs mellan vad som utgör avtalade kontraktsarbeten inom

⁴² Ingvarson & Utterström (2020), s. 36.

ramen för à-priserna, och vad som betraktas som tillkommande, ersättningsgrundande arbeten.⁴³

Mängdförteckningens funktion i en entreprenad är tudelad: den utgör det primära underlaget för prissättning, men definierar inte ensamt entreprenadens totala omfattning. När ett arbete anges i en teknisk beskrivning eller ritning, men saknas i mängdförteckningen, ställs denna tudelning på sin spets. För att avgöra om arbetet ingår i det avtalade priset eller om det berättigar till särskild ersättning krävs en systematisk avtalstolkning. Enligt allmänna avtalsrättsliga tolkningsprinciper kan en enskild handling inte ges en isolerad innebörd, utan måste tolkas i belysning av avtalet som helhet.⁴⁴ Mängdförteckningens kvantitativa uppgifter måste därmed samläsas med de kvalitativa kraven i övriga kontraktshandlingar. Det är när handlingarna enligt AB 04 kap. 1 § 2 ska komplettera varandra, men prissättningsunderlaget är ofullständigt, som gränsdragningen mellan kontraktsevenligt åtagande och tilläggsarbete måste göras.

3.3 Kopplingen mellan mängdförteckning och ersättning

I entreprenader med mängdreglerad ersättning fungerar mängdförteckningen som ett direkt betalningsdokument, snarare än att enbart definiera omfattningen för ett fast pris. Skillnaden ligger i att varje post i förteckningen utgör en rörlig ersättningspost som regleras mot faktiskt utförda mängder.

För att konkretisera detta kan en mängdförteckning upprättad enligt MER innehålla en post som exempelvis:

Pos.	Kod	Benämning	Mängd	Enhet	À-pris	Summa
1.1	BEB.11	Schaktning för väg	1 000	M ³	100 kr	100 000 kr

Här skapas en direkt länk mellan beskrivningen (Schakt), mängden (1 000 m³) och ersättningen (100 000 kr). Om det vid arbetets slut visar sig att 1 200 m³ har schaktats, utgår ersättning för hela den faktiska mängden baserat på à-priset.⁴⁵ Samtidigt innebär detta att entreprenörens ekonomiska kalkyl i hög grad baseras på hur arbetena har presenterats i mängdförteckningen, vilket gör att även mindre avvikelser eller brister i underlaget kan få betydande konsekvenser för hur entreprenaden prissätts och senare ersätts.⁴⁶ En central

⁴³ Hedberg (2010), s. 41-43.

⁴⁴ Deli (2017), s. 116-117.

⁴⁵ MER anläggning 23, s. 13.

⁴⁶ Detta bygger på kompletthetskravet som framförs i MER. Även Werner besvarar frågan gällande kompletthetskrav på koder i mängdförteckning. Se Werner (2020), s. 35.

konsekvens av denna systematik aktualiseras vid hanteringen av så kallad ersättning från noll. Situationen uppstår när ett arbete föreskrivs i de tekniska handlingarna och måste utföras, men där mängden i mängdförteckningen är satt till noll eller posten helt saknas. Enligt MER betraktas detta i första hand som en mängdreglerad post om ett à-pris finns angivet. Entreprenören har då rätt till ersättning för det faktiskt utförda arbetet genom att à-priset multipliceras med uppmätt mängd, med start från den första enheten. Om däremot både mängd och à-pris saknas för det tillkommande arbetet faller det utanför den direkta mängdregleringen och hanteras i stället enligt reglerna om ÄTA-arbeten (Ändrings- och Tilläggsarbeten). Denna distinktion tydliggör att kontraktets materiella omfattning styrs av samtliga handlingar gemensamt, medan mängdförteckningen sätter de specifika villkoren för hur ersättningen ska beräknas och regleras.

Denna koppling är emellertid inte oproblematisk, eftersom mängdförteckningen endast utgör en del av kontraktshandlingarna och därför inte ensamt kan anses definiera kontaktarbetenas omfattning. Som tidigare har framhållits bestäms entreprenörens åtagande i princip av kontraktshandlingarna som helhet, vilket innebär att även arbeten som inte uttryckligen återfinns i mängdförteckningen kan omfattas av kontraksarbetena om de framgår av exempelvis tekniska beskrivningar eller ritningar. Detta ger upphov till en motsättning mellan två olika utgångspunkter: å ena sidan en helhetssyn där samtliga kontraktshandlingar tillsammans definierar avtalets omfattning, och å andra sidan en mer strikt ersättningsmodell. Denna krock bottnar i två skilda traditioner. Mängdförteckningen och dess koppling till ersättning bygger på ett ingenjörsmässigt och matematiskt synsätt, där utgångspunkten är att rätten till betalning är exakt och binär, står det i förteckningen ska det ersättas. Kompletteringsregeln i AB 04 utgör i motsats till detta en traditionellt juridisk och mer skönsmässig norm. Den kräver en kvalitativ helhetsbedömning av vad som krävs för ett fungerande resultat, oavsett om matematiken i kalkylunderlaget stämmer. I detta ligger att ett arbete kan anses ingå i entreprenörens åtagande utan att det för den skull är tydligt hur det ska ersättas, vilket aktualiserar frågan om kopplingen mellan åtagande och ersättning verkligen är så stark som mängdmodellen enligt MER förutsätter.⁴⁷

Bedömningen måste i stället brytas ned i tre delar: för det första hur det oklara momentet förhåller sig till kontraksarbetenas materiella omfattning, för det andra hur mängdförteckningens ofullständighet påverkar relationen till den avtalade kontraktssumman, och för det tredje enligt vilka specifika principer, exempelvis via mängdreglering från noll eller som ett ÄTA-arbete som den slutliga ersättningen ska beräknas.⁴⁸

Kopplingen mellan mängdförteckning och ersättning sträcker sig därmed bortom ren prissättningsteknik; den utgör i grunden en ekonomisk riskfördelning

⁴⁷ Andersson & Hedberg (2013), s. 35-37.

⁴⁸ Ingvarson & Utterström (2020), s. 36-37.

avseende kalkylunderlagets riktighet. Om kontraktshandlingarna som helhet tillmäts avgörande betydelse för åtagandet, varvid entreprenören förväntas utföra allt som framgår av exempelvis en ritning oavsett om det saknas i mängdförteckningen, förskjuts kalkylrisken till entreprenören. I en sådan tillämpning kan entreprenören inte förlita sig på mängdförteckningens kompletthet, utan tvingas i stället bedöma åtagandets totala omfattning och prissätta utelämnade moment i övriga à-priser. Om mängdförteckningen å andra sidan ges en strikt styrande funktion för ersättningsrätten, stannar risken för ofullständigheter hos beställaren, som då blir skyldig att utge tilläggsersättning för de arbeten som förbisetts i underlaget.

För att konkretisera hur denna konflikt kan se ut i praktiken kan följande typsituation tjäna som exempel:

- Ett tekniskt nödvändigt arbete (exempelvis en specifik typ av schaktning) framgår tydligt av en teknisk ritning, men motsvarande ersättningspost saknas helt i den av beställaren upprättade mängdförteckningen.

Utifrån det mängdreglerade synsättet, så som det kommer till uttryck i MER, innebär avsaknaden i förteckningen att arbetet inte ryms inom de prissatta kontraktsarbetena. Den ekonomiska risken för felskrivningen stannar då hos beställaren, och entreprenören får rätt till tilläggsersättning.⁴⁹

3.4 MER och kompletthetskravet

3.4.1 MER som ersättningssystem

MER ges ut av Svensk Byggtjänst och är byggbranschens standardiserade referensverk för hur mätning och ersättning av arbeten ska beräknas. I en mängdreglerad entreprenad fungerar MER som den praktiska länken mellan entreprenadens tekniska beskrivning och mängdförteckningen. MER utgör inte någon rättsskälla i sig, utan blir bindande mellan parterna enbart genom att regelverket uttryckligen åberopas som en kontraktshandling, vanligtvis genom en hänvisning i de administrativa föreskrifterna (AF-delen).⁵⁰ När MER på detta sätt införlivas i avtalet, fungerar det som en avtalad tolkningsnyckel för att fastställa ersättningens omfattning. Systemet strukturerar ersättningen genom att knyta specifika arbetsmoment till AMA-koder (Allmän material- och arbetsbeskrivning). Om mängdförteckningen exempelvis anger en viss volym för jordschakt, är det MER:s detaljregler som definierar exakt vilka relaterade moment, såsom uppläggning eller bortforsling av massorna, som ska anses ingå i det angivna à-priset och vad som berättigar till särskild ersättning. Genom denna systematik minskar MER utrymmet för oklarheter

⁴⁹ Se avsnitt 5.2, gällande ÄTA-arbeten.

⁵⁰ MER anläggning 23, s. 14.

kring gränsdragningen mellan vad som utgör kontraktsarbeten inom ramen för en specifik post och vad som faller utanför.⁵¹

MER bygger på en strikt systematik där arbeten delas in i specifika koder och poster. Om den tekniska beskrivningen föreskriver schaktning under koden CEB (Jordschakt för ledning), stadgar motsvarande kod i MER exakt hur volymen ska mätas (exempelvis i fast mått) och vilka kringmoment som ska ingå i postens à-pris (exempelvis uppläggning och släntning av massor). Syftet med denna struktur är att öka tydligheten och minska risken för tvister kring vad som ingår i ett åtagande. Nedan följer ett exempel på hur en mängdförteckning kan se ut⁵²:

Pos.	Kod	Benämning	Mängd	Enhet	À-pris	Summa
1.0	CE	Schaktning m.m				
1.1	CEB.11	Jordschakt för ledningsgrav i fastighet	500	M ³	300	150 000 kr
1.2	CBB.21	Bortforsling av schaktmassor	500	M ³	300	150 000 kr

Systemet förutsätter att beställaren har identifierat alla ersättningsgilla arbeten och hänfört dem till rätt kod i mängdförteckningen⁵³. Om beställaren brister i detta, exempelvis genom att utelämna en kod för bortforsling av schaktmassor, bryts kedjan mellan klassificering (vilken AMA-kod som styr), mätning (hur volymen ska beräknas enligt MER) och ersättning (vilket à-pris som ska tillämpas). Konsekvensen av en sådan brist blir att ett spänningsfält uppstår: entreprenören kommer antingen att kräva tilläggsersättning (ofta som ett ÄTA-arbete enligt AB 04 kap. 2) med argumentet att posten saknas, medan beställaren kan komma att hävda att arbetet ändå ska anses ingå via kompletteringsregeln.

När en sådan brist i mängdförteckningen uppstår, ställs MER:s systematik ofta i direkt konflikt med innehållet i övriga kontraktshandlingar. Detta aktualiserar frågan om i vilken utsträckning ersättningsrätten är beroende av att

⁵¹ Motiv MER (2023), s. 44-45.

⁵² MER bygger på en strikt systematik där arbeten delas in i specifika koder och poster (se Tabell). För att illustrera detta: Om den tekniska beskrivningen föreskriver schaktning under koden CEB.11 (Jordschakt för ledningsgrav), stadgar motsvarande kod i MER exakt hur volymen ska mätas och vilka moment som ska ingå i postens à-pris.

⁵³ MER anläggning 23, s. 13.

arbetet har strukturerats i enlighet med MER:s system, och i vilken mån andra kontraktshandlingar kan påverka denna bedömning.⁵⁴

Det är mot denna bakgrund som MER:s roll i entreprenadavtalet måste förstås. Regelverket bidrar till att skapa struktur och förutsebarhet i ersättningshänseende, men innebär samtidigt att ersättningsfrågan i hög grad knyts till hur arbetena har beskrivits och kodats i mängdförteckningen. Detta lägger grunden för det kompletthetskrav som utvecklats inom MER-systemet, och som behandlas i nästa avsnitt, där frågan om hur ofullständiga mängdförteckningar ska hanteras aktualiseras på ett mer direkt sätt.⁵⁵

3.4.2 Kompletthetskravet

Det så kallade kompletthetskravet har sin grund i den struktur som följer av MER och den funktion som mängdförteckningen fyller inom ramen för mängdreglerade entreprenader. Kompletthetskravet förankras i MER:s inledande anvisningar och framträder i hela systemets uppbyggnad, där all ersättning är strikt knuten till särskilda poster och koder i mängdförteckningen. För att ett arbete ska ersättas inom ramen för de avtalade å priserna förutsätts därför att arbetet har identifierats och hänförs till en sådan post, vilket innebär att mängdförteckningen i praktiken måste vara så pass fullständig att den fångar upp de arbeten som ska utföras.⁵⁶ Kompletthetskravet kommer därmed till uttryck genom sambandet mellan klassificering, mätning och ersättning. Eftersom MER bygger på att arbeten ersätts enligt definierade koder och poster, förutsätter systemet att dessa arbeten också har beskrivits och strukturerats i mängdförteckningen. Om ett arbete saknar motsvarande post eller kod uppstår en osäkerhet kring hur arbetet ska ersättas, vilket bekräftar att systemet vilar på en grundläggande förutsättning: att mängdförteckningen är komplett, vilket i sin tur återspeglar den avtalsrättsliga riskfördelningen där beställaren bär ansvaret för kalkylunderlagets riktighet.⁵⁷

Detta innebär att kompletthetskravet fungerar som en ansvarsfördelande princip gällande kalkylunderlaget. Det är genom mängdförteckningen beställaren definierar vilka arbeten som ska prissättas, och det är i denna som entreprenören fyller i sina å-priser, vilka multiplicerat med mängderna utgör anbudssumman. Entreprenören kalkylerar alltså utifrån förutsättningen att mängdförteckningen är uttömmande. Om mängdförteckningen brister i kompletthet uppstår genast en obalans i avtalsrelationen. För att exemplifiera: om den tekniska beskrivningen kräver att en vägg ska målas tre gånger, men mängdförteckningens motsvarande kod och mängd enbart baseras på en strykning, har entreprenören endast prissatt och fått täckning för en strykning i sitt anbud. Detta ställer frågan om riskfördelning på sin spets: ska beställaren bära ansvaret för sitt felaktiga underlag (varvid entreprenören har rätt till

⁵⁴ Werner (2020), s. 269.

⁵⁵ Motiv MER (2023), s. 28.

⁵⁶ Motiv MER (2023), s. 28-29.

⁵⁷ MER anläggning 23, s. 13.

tilläggsersättning för de två extra strykningarna), eller ska entreprenören, via kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2, tvingas utföra arbetet utan extra ersättning för att det framgick av den tekniska beskrivningen?⁵⁸

Kompletthetskravet är således inte enbart en formaliaregel för hur handlingar ska ställas upp, utan det utgör navet i diskussionen om ersättningsrätten. Vilka juridiska konsekvenser en bristfällig mängdförteckning de facto får är dock inte givet, utan är tvärtom en av entreprenadrättens mest omdiskuterade frågor. När mängdförteckningen inte fångar upp ett föreskrivet arbete uppstår omedelbart en tolkningskonflikt gällande huruvida arbetet ändå ska anses ingå i det avtalade åtagandet eller om det berättigar till ÄTA-ersättning, vilket aktualiserar tolkningsreglerna och företrädesordningen i AB 04.

3.4.3 Förhållandet mellan MER och kontraktshandlingarna

Förhållandet mellan MER, mängdförteckningen och övriga kontraktshandlingar måste förstås utifrån hur entreprenörens åtagande definieras i AB 04. Enligt huvudregeln i AB 04 kap. 1 § 1 bestäms kontraktsarbetenas omfattning av kontraktshandlingarna som en helhet. I en mängdreglerad entreprenad utgör både mängdförteckningen och MER (förutsatt att det inkorporerats) avtalsinnehåll på samma sätt som den tekniska beskrivningen och ritningarna. Det juridiska problemet uppstår i samspelet mellan denna helhetsbedömning och kompletthetskravets funktion. Å ena sidan vilar MER och mängdförteckningen på premissen att varje ersättningsgillt arbete måste vara specifikt identifierat och prissatt. Å andra sidan stadgar kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 att en uppgift i en kontraktshandling (exempelvis den tekniska beskrivningen) i princip ska gälla även om den saknas i en annan (exempelvis mängdförteckningen). Givet dessa motstående utgångspunkter uppstår vad som närmast kan beskrivas som en avtalsrättslig oenighet inom systemet när mängdförteckningen visar sig vara ofullständig.

Detta blir särskilt tydligt i situationer där ett arbete föreskrivs i den tekniska beskrivningen men saknas i mängdförteckningen. Enligt AB 04 kap. 1 § 2 (kompletteringsregeln) ska kontraktshandlingarna komplettera varandra, vilket innebär att arbetet tekniskt sett ingår i entreprenörens åtagande. Den motstående utgångspunkten i MER, att ersättning kräver att arbetet hänförs till en specifik post, skapar därmed en osäkerhet kring om arbetet de facto ska anses vara prissatt och ingå i kontraktssumman, eller om det ska ersättas som ett tillkommande arbete.⁵⁹ Denna spänning kan inte lösas genom en mekanisk tillämpning av en enskild handling, utan kräver en systematisk avtalstolkning. Vid tolkning av kommersiella standardavtal har Högsta domstolen framhållit att tolkningen i första hand ska ta sin utgångspunkt i standardavtalets ordalydelse och systematik⁶⁰. I entreprenadrättsliga sammanhang innebär detta att tolkningsreglerna i AB 04, inte minst företrädesordningen i kap. 1 § 3, blir

⁵⁸ Andersson & Hedberg (2013), s. 35-37.

⁵⁹ Jfr kap. 3.4.

⁶⁰ Se NJA 2015 s. 862.

centrala för att lösa normkollisioner. Om mängdförteckningen ges ett absolut tolkningsföreträde i ersättningsfrågan, leder det i praktiken till att oförtecknade arbeten genererar tilläggsersättning. Om å andra sidan kompletteringsregeln och helhetssynen på kontraktshandlingarna tillmäts tyngst vikt, i linje med en systematisk tolkning av AB 04, innebär det att entreprenören förutsätts ha tagit höjd för uppgiften i sitt pris, även om den inte uttryckligen pris-satts i en separat post i mängdförteckningen.

Bedömningen av hur kompletthetskravet och kompletteringsregeln ska förhålla sig till varandra får därmed direkt betydelse för hur risk och ansvar fördelas mellan parterna. En ordning där ersättningen strikt knyts till mängdförteckningen innebär att entreprenören i större utsträckning får bära risken för att underlaget är ofullständigt, medan en helhetstolkning av kontraktshandlingarna kan innebära att beställaren får bära en större del av denna risk.⁶¹

⁶¹ Andersson & Hedberg (2013), s. 36.

4 Kompletteringsregeln och kontraktstolkning

4.1 Kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2

Kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 utgör en central utgångspunkt för tolkningen av entreprenadavtal. Regeln anger att kontraktshandlingarna inte ska betraktas isolerat, utan att de ska läsas tillsammans och anses komplettera varandra. Det praktiska behovet av en sådan regel bottnar i att ett förfrågningsunderlag ofta består av enorma mängder dokument och ritningar som tagits fram av olika aktörer och konsulter i olika skeden. Att fullständig samordning mellan dessa saknas är snarare regel än undantag. Om ett arbete nämns i en handling men saknas i en annan, innebär kompletteringsregeln därför att arbetet som huvudregel ändå anses ingå i entreprenörens åtagande.

För att förstå hur regeln ska tillämpas i praktiken måste den läsas i ljuset av Högsta domstolens praxis gällande tolkning av kommersiella standardavtal. Högsta domstolen slog fast att tolkningen av standardavtal inom entreprenadrätten i första hand ska utgå från bestämmelsernas ordalydelse och avtalets övergripande systematik.⁶² Kompletteringsregeln utgör därmed ett direkt uttryck för en systematisk avtalstolkning. Syftet är att skapa förutsebarhet genom att underlaget bedöms som en integrerad helhet, i stället för att enskilda brister i en specifik handling tillåts fälla avgörandet.

Samtidigt följer det av samma tolkningsprinciper att kompletteringsregeln har en tydlig gräns. Den förutsätter att uppgifterna i de olika handlingarna faktiskt går att logiskt förena. Om det uppstår en direkt och oförenlig motsägelse mellan vad som anges i exempelvis mängdförteckningen och ritningen, går det inte längre att "komplettera" handlingarna. I det läget övergår tolkningsfrågan från kompletteringsregeln till rangordningsreglerna i företrädesordningen i AB 04 kap. 1 § 3.

4.2 Tolkning och samspel mellan kontraktshandlingar

Tolkningen av kontraktshandlingar inom entreprenadrätten tar sin utgångspunkt i att avtalet består av flera olika handlingar som tillsammans reglerar entreprenörens åtagande. Dessa handlingar, såsom administrativa föreskrifter, tekniska beskrivningar, ritningar och mängdförteckningar, ska inte läsas isolerat utan i relation till varandra. Utgångspunkten är att de tillsammans bildar en helhet, där varje handling bidrar till att definiera entreprenadens omfattning. I denna helhetssyn får kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 en central funktion, eftersom den anvisar att handlingarna ska anses komplettera

⁶² NJA 2015 s. 862.

varandra så långt detta är möjligt. Tolkningen ska alltså i första hand inriktas på att få handlingarna att samspela, snarare än att identifiera motsägelser.⁶³

AB 04 är underkastat de avtalstolkningsprinciper för kommersiella standardavtal som Högsta domstolen successivt har utvecklat (däribland NJA 2013 s. 271 (Partneravtalet) och NJA 2025 s. 221 (Brf Ida)). I entreprenader där avtalet är uppbyggt av en mängd tekniska och administrativa handlingar får särskilt kravet på att beakta avtalets inre systematik stor betydelse. Den objektiva tolkningsmetoden innebär att tolkningen vilar tungt på hur handlingarna rent objektivt förhåller sig till varandra. I stället för att utröna en fiktiv gemensam partsvilja bakom varje enskild ritning eller post i mängdförteckningen, måste domstolen utgå från det systematiska ramverk som parterna inkorporerat.

Denna objektiva systematik ställer i sin tur specifika krav på entreprenörens tolkning av underlaget i anbudsskedet. I NJA 2015 s. 3 (Gotlandsdomen) klargjorde Högsta domstolen att entreprenören vid sin kalkyl ska göra en fackmässig bedömning och beakta sådana förhållanden som framstår som "troliga" utifrån det samlade underlaget. Kravet på fackmässighet innebär att entreprenören förväntas kunna dra slutsatser om arbetets omfattning genom att läsa kontraktshandlingarna i ett sammanhang. Om ett visst arbetsmoment framstår som tekniskt nödvändigt utifrån en ritning eller teknisk beskrivning, förväntas den fackmässiga entreprenören inse att detta arbete ingår i åtagandet, även om det inte uttryckligen specificerats i varje enskild handling.

Av kommentarer till AB 04 kap. 1 § 2 framgår att regeln bygger på principen att ett arbete endast behöver redovisas på ett ställe i handlingarna. Detta förutsätter i praktiken att handlingarna är upprättade i enlighet med god sed, vilket bland annat innebär en lämplig och konsekvent samordning mellan olika fackområden. I branschen uppfattas hänvisningen till "god sed" ofta som att beställaren har en indirekt skyldighet att strukturera förfrågningsunderlaget helt i enlighet med referensverk som AMA och MER. Något sådant absolut krav kan emellertid varken härledas ur paragrafens ordalydelse eller ur dess kommentartext.⁶⁴ Att beställaren brister i god sed, genom att exempelvis placera information i strid med AMA-systematiken eller missa en post i mängdförteckningen, innebär därmed inte per automatik att kompletteringsregeln sätts ur spel. I stället måste tolkningen, baserat på den objektiva metoden och avtalets systematik, i första hand syfta till att förena handlingarna utifrån deras faktiska innehåll. Endast när en sådan systematisk helhetstolkning är omöjlig och handlingarna innehåller verkliga motsägelser övergår prövningen till rangordningsreglerna i kap. 1 § 3.

⁶³ AB 04 kap. 1 § 2.

⁶⁴ Se Samuelsson (2020), s. 58.

5 Klassificering av arbeten

5.1 Kontraktsarbeten

Utgångspunkten inom entreprenadrätten är att entreprenörens åtagande omfattar de arbeten som följer av kontraktshandlingarna. Med kontraktsarbeten avses därmed de arbeten som parterna har avtalat om och som ingår i entreprenörens åtagande enligt avtalet. Vad som utgör ett kontraktsarbete kan dock inte bestämmas enbart genom att identifiera en enskild handling, utan måste avgöras genom en samlad tolkning av samtliga kontraktshandlingar.⁶⁵ Detta följer av den systematik som präglar entreprenadavtalet, där flera olika dokument tillsammans definierar entreprenadens omfattning och där dessa ska läsas i ljuset av varandra.

Denna utgångspunkt innebär att kontraktsarbeten i princip omfattar alla arbeten som framgår av kontraktshandlingarna, oavsett i vilken handling de kommer till uttryck. Ett arbete som anges i exempelvis en teknisk beskrivning eller på en ritning kan således anses ingå i entreprenaden även om det inte uttryckligen återfinns i andra delar av avtalet, vilket hänger samman med den kompletterande funktion som kontraktshandlingarna har. Eftersom dessa handlingar inte alltid är fullt samordnade uppstår det i praktiken situationer där det är oklart om ett visst arbete verkligen ska anses ingå i entreprenaden, exempelvis när ett arbete endast indirekt framgår av en handling eller när olika handlingar ger uttryck för delvis olika uppgifter. I sådana fall aktualiseras frågan om var gränsen går för entreprenörens åtagande och vilka arbeten som kan anses omfattas av kontraktet.⁶⁶

Frågan om vad som utgör ett kontraktsarbete kan därför inte besvaras enbart genom en bokstavstolkning av enskilda avtalsbestämmelser, utan kräver en mer nyanserad bedömning där hänsyn tas till kontraktshandlingarnas samlade innehåll och funktion. I denna bedömning får även entreprenadens syfte och praktiska genomförande betydelse, eftersom tolkningen ytterst syftar till att fastställa vad parterna kan anses ha avtalat om.⁶⁷ Begreppet kontraktsarbete framstår därmed inte som en strikt avgränsad kategori, utan måste förstås i sitt sammanhang och i relation till de tolkningsprinciper som gäller inom entreprenadrätten.

Mot denna bakgrund blir klassificeringen av ett arbete som kontraktsarbete av central betydelse för den fortsatta analysen. Om ett arbete anses ingå i entreprenaden ska det som utgångspunkt ersättas inom ramen för kontraktssumman, medan arbeten som faller utanför i stället kan aktualisera frågor om

⁶⁵ AB 04 kap. 1 § 3.

⁶⁶ Samuelsson (2026), s. 47-48.

⁶⁷ Partsavsikten har en stor betydelse i avtalstolkning. *"Om den gemensamma partsavsikten skiljer sig från lydelsens gängse innebörd ges alltså den gemensamma partsavsikten företräde"*. Se Adlercreutz m.fl. (2024), s. 90-92.

tillkommande arbeten och särskild ersättning. Denna gränsdragning får särskild betydelse i de situationer som behandlas i uppsatsen, där ett arbete visserligen framgår av kontraktshandlingarna men saknas i mängdförteckningen.⁶⁸

5.2 ÄTA-arbeten

Systemet med ÄTA-arbeten (ändrings-, tilläggs- och avgående arbeten) regleras i AB 04 kap. 2. Regelverkets syfte är att hantera situationer där det faktiska utförandet avviker från det ursprungligen avtalade.⁶⁹ Det kan röra sig om arbeten som tillkommer genom beställarens ändringar. I juridisk mening måste man här skilja på två olika typer av ÄTA-arbeten. Dels finns föreskrivna ÄTA-arbeten (kap. 2 § 3), vilket är när beställaren aktivt beställer en ändring av entreprenaden. Dels finns likställda ÄTA-arbeten (kap. 2 § 4), vilket är arbeten som entreprenören tvingas utföra för att det exempelvis funnits fel, brister eller otydligheter i beställarens förfrågningsunderlag.⁷⁰ Regleringen syftar till att skapa en balans mellan behovet av flexibilitet i entreprenaden och kravet på förutsebarhet i ersättningshänseende, genom att ange under vilka förutsättningar entreprenören är skyldig att utföra ytterligare arbeten och hur dessa ska ersättas.⁷¹

För den här uppsatsens problematik är det just reglerna om likställda ÄTA-arbeten som står i centrum. När ett föreskrivet arbete saknas i mängdförteckningen ställs saken på sin spets: är arbetet att betrakta som ett kontraktsarbete som entreprenören ska utföra utan extra ersättning (till följd av kompletteringsregeln i kap. 1 § 2), eller utgör den bristfälliga mängdförteckningen ett sådant fel i underlaget som ger entreprenören rätt till tilläggsersättning för ett likställt ÄTA-arbete enligt kap. 2 § 4?

Gränsdragningen mellan kontraktsarbete och ÄTA-arbete är ofta svårdragen i praktiken, inte minst när det uppstår oklarheter kring mängdförteckningens kompletthet. När ett arbete inte uttryckligen har förtecknats hamnar parterna ofta i en direkt konflikt under pågående produktion.⁷² I kontexten av en ofullständig mängdförteckning tar sig denna läsning typiskt sett uttryck i att beställaren, med hänvisning till kompletteringsregeln, anser att entreprenören är skyldig att utföra arbetet inom ramen för kontraktssumman. Entreprenören intar motsatt ståndpunkt och gör gällande att arbetet saknas i kalkylunderlaget och därför förutsätter en beställning av ett ÄTA-arbete. Eftersom AB 04

⁶⁸ Liman m.fl. (2016), s. 74.

⁶⁹ AB 04 kap. 2 § 3.

⁷⁰ Andersson & Hedberg (2013), s. 69-70. Observera även att det uppställs ett krav på att arbetet ska vara av i huvudsak samma natur som kontraktsarbetena och rymmas inom entreprenörens fackområde, för att entreprenören ska ha rätt och skyldighet att utföra det som ett ÄTA-arbete (jfr AB 04 kap. 2 § 2).

⁷¹ Liman m.fl. (2016), s. 99-100.

⁷² För en ingående analys av de praktiska och juridiska konsekvenserna när parter är oense om ett ännu ej utfört arbetsmoment utgör kontraktsarbete eller ÄTA-arbete, se Utterström (2025), s. 409.

saknar effektiva mekanismer för att hantera denna typ av oenighet rörande oklara åtaganden innan arbetet utförs, blir det ytterst en fråga om avtalstolkning i efterhand huruvida det omtvistade arbetet rätteligen ska klassificeras som ett kontraktsarbete eller ett likställt ÄTA-arbete.

När det gäller oförutsedda arbeten, eller arbeten som har ett naturligt samband med entreprenaden men som saknas i handlingarna, görs en avgörande åtskillnad mellan AB 04 och ABT 06. I en totalentreprenad enligt ABT 06 bär entreprenören ett funktionsansvar, vilket innebär att arbeten som är nödvändiga för att uppnå avtalad funktion ska anses ingå i entreprenörens ursprungliga åtagande även om de inte uttryckligen specificerats i underlaget⁷³. I en utförandeentreprenad enligt AB 04, saknar entreprenören ett sådant övergripande funktionsansvar. Det är i stället beställaren som bär ansvaret för projekteringen och handlingarnas riktighet. Detta innebär att beställaren i en utförandeentreprenad som huvudregel inte kan tvinga in ett oförtecknat arbete i kontraktssumman enbart med hänvisning till att det har ett "naturligt samband" med entreprenaden. En sådan ofullständighet i handlingarna aktualiserar därmed i stället reglerna om likställda ÄTA-arbeten till följd av brister i förfrågningsunderlaget.⁷⁴

Klassificeringen av ÄTA-arbeten visar att begreppet inte utgör en självständig kategori med fasta gränser, utan snarare är ett resultat av den gränsdragning som görs i förhållande till entreprenörens kontraktsåtagande. Detta innebär att ÄTA-reglerna inte kan tillämpas isolerat, utan alltid måste förstås i relation till de principer som styr tolkningen av kontraktshandlingarna. Det är först när det har fastställts att ett arbete faller utanför kontraktet som det kan klassificeras som ett ÄTA-arbete, vilket gör att frågan om kontraktsarbetets omfattning får en avgörande betydelse även i detta sammanhang. Detta leder vidare in i den centrala problematiken i uppsatsen, nämligen hur gränsen mellan kontraktsarbete och ÄTA-arbete ska dras i de fall där ett arbete framgår av kontraktshandlingarna men saknas i mängdförteckningen.

5.3 Gränsdragningen mellan kontraktsarbete och ÄTA-arbete

Gränsdragningen mellan kontraktsarbete och ÄTA-arbete utgör en av de mest centrala och samtidigt mest komplexa frågorna i vissa situationer. Avgörande för denna bedömning är om det aktuella arbetet kan anses omfattas av entreprenörens ursprungliga åtagande enligt kontraktshandlingarna, eller om det faller utanför detta och därmed ska behandlas som ett tillkommande arbete.⁷⁵ Denna gränsdragning får direkt betydelse för ersättningsfrågan, eftersom

⁷³ Jfr ABT 06 kap. 1 § 1.

⁷⁴ Deli (2017), s. 37-39.

⁷⁵ Samuelsson (2011), s. 121-125. Författaren tar upp en situation där beställaren önskar att öka golvytan i en byggnad, detta medför att entreprenörens åtagande ökar. Tilläggsarbete här är väsentligt för att fullfölja åtagandet.

kontraktsarbeten som huvudregel ersätts inom ramen för kontraktssumman, medan ÄTA-arbeten berättigar till särskild ersättning.⁷⁶

Bedömningen tar sin utgångspunkt i kontraktstolkningen. Eftersom entreprenörens åtagande bestäms av kontraktshandlingarna som helhet, måste frågan om ett arbete utgör kontraktsarbete eller ÄTA-arbete avgöras genom en samlad analys av dessa handlingar.⁷⁷ Det är därmed inte tillräckligt att konstatera att ett arbete saknas i en viss handling, exempelvis mängdförteckningen, utan avgörande är om arbetet kan anses ingå i entreprenaden utifrån en helhetsbedömning.⁷⁸ Detta följer av den kompletterande funktion som kontraktshandlingarna har enligt AB 04.⁷⁹

Ur ett funktionellt perspektiv kan ett oförtecknat arbete framstå som en självklar del av entreprenaden. Ur ett strikt formalistiskt och mängdreglerat perspektiv framstår samma arbete som oreglerat och därmed berättigat till tilläggsersättning. Denna inneboende spänning mellan kompletteringsregelns funktionella helhetssyn och mängdförteckningens formalistiska struktur innebär att bedömningen ytterst måste avgöras genom domstolarnas tolkning i det enskilda fallet. Hur denna avvägning görs i praktiken, och vilken bevisbörda som läggs på respektive part, belyses bäst genom en analys av hur underrätterna hanterar dessa typiska gränsdragningsproblem.

I denna avvägning aktualiseras även frågan om vilken part som bör bära risken för brister i kontraktshandlingarna. Om entreprenören anses bära denna risk kan det motivera en mer restriktiv syn på vad som utgör kontraktsarbete, eftersom entreprenören då förutsätts ha beaktat eventuella oklarheter eller ofullständigheter i underlaget vid anbudsgivningen. En sådan utgångspunkt kan leda till att fler arbeten klassificeras som ÄTA-arbeten, vilket i sin tur ger entreprenören rätt till ytterligare ersättning. Om risken i stället anses ligga på beställaren, som ansvarar för att tillhandahålla ett korrekt och fullständigt underlag, kan detta tala för en mer generös syn på vad som ska anses ingå i kontraktet. Detta skulle innebära att arbeten som framstår som en naturlig del av entreprenaden i större utsträckning inkluderas i kontraktssumman, även om de inte uttryckligen har prissatts.⁸⁰ Hur denna riskfördelning bedöms får därmed direkt genomslag i klassificeringsfrågan och påverkar i praktiken balansen mellan parterna.

Det kan anses att gränsdragningen mellan kontraktsarbete och ÄTA-arbete inte kan reduceras till en enkel regel eller princip, utan kräver en samlad bedömning där flera olika faktorer beaktas. Bland dessa återfinns kontraktshandlingarnas innehåll, deras inbördes relation, ersättningssystemets

⁷⁶ Andersson & Hedberg (2013), s. 21.

⁷⁷ Liman m.fl. (2016), s. 69.

⁷⁸ AB 04 kap. 1 § 2.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Deli (2017), s. 117-119.

utformning samt mer övergripande överväganden kring riskfördelning och avtalsbalans.

Den centrala problematiken i uppsatsen framträder särskilt tydligt i de fall där ett arbete framgår av kontraktshandlingarna men saknas i mängdförteckningen. I dessa situationer sammanfaller frågan om kontraktstolkning med frågan om ersättningsrätt, vilket innebär att gränsdragningen mellan kontraktsarbete och ÄTA-arbete får en avgörande betydelse för utgången. Hur denna gräns ska dras är inte självklart och har i stor utsträckning utvecklats genom rättspraxis, vilket gör det nödvändigt att analysera hur domstolar har hanterat dessa frågor.

5.4 Möjliga lösningsmodeller

Den problematik som uppstår vid gränsdragningen mellan kontraktsarbete och ÄTA-arbete, särskilt i de fall där ett arbete framgår av kontraktshandlingarna men saknas i mängdförteckningen, kan angripas utifrån olika utgångspunkter. Frågan handlar ytterst om vilken betydelse som ska tillmätas mängdförteckningen i förhållande till övriga kontraktshandlingar och hur samspelet mellan ersättningssystemet och kontraktstolkningen ska förstås. I doktrin och praxis kan urskiljas olika synsätt som leder till skilda lösningar i denna typ av situationer.

Ett första synsätt tar sin utgångspunkt i en strikt koppling mellan mängdförteckningen och ersättningsrätten. Enligt detta synsätt bör endast sådana arbeten som har identifierats och prissatts i mängdförteckningen anses omfattade av kontraktssumman, medan oförtecknade arbeten i stället betraktas som likställda ÄTA-arbeten med rätt till särskild ersättning. En sådan lösning ligger nära den systematik som följer av MER.⁸¹ Detta synsätt har fördelen att det skapar tydlighet och förutsebarhet, men det innebär samtidigt att beställaren får bära den fulla ekonomiska risken för brister i kalkylunderlaget.⁸²

Ett alternativt synsätt tar i stället sin utgångspunkt i kontraktstolkningen och den helhetssyn som följer av kompletteringsregeln i AB 04. Enligt detta synsätt fästs avgörande vikt vid om arbetet kan utläsas ur kontraktshandlingarna som helhet, oberoende av om det återfinns i mängdförteckningen.⁸³ Arbeten som framgår av tekniska beskrivningar anses därmed utgöra kontraktsarbeten. Denna lösning minskar visserligen risken för att beställaren drabbas av tilläggskrav, men innebär samtidigt att entreprenören får bära risken för ofullständigheter i mängdförteckningen genom att denne förutsätts ha tagit höjd för avvikelserna vid sin anbudskalkyl.

⁸¹ MER anläggning 23, s. 15.

⁸² Werner (2020), s. 35.

⁸³ Samuelsson (2011), s. 74-76.

Mellan dessa ytterligheter kan ett mer nyanserat, entreprenadrättsligt synsätt identifieras, där systematisk avtalstolkning kombineras med begreppet god sed. Denna lösning innebär att kompletteringsregeln inte tillämpas mekaniskt. I stället måste det oförtecknade arbetet ha redovisats på ett fackmässigt och förväntat sätt i övriga handlingar för att anses ingå i kontraktssumman. Bedömningen kokar därmed konkret ner till en prövning av huruvida entreprenören, vid en fackmässig granskning av förfrågningsunderlaget vid anbudsgivningen, borde ha insett att det oförtecknade arbetet krävdes.⁸⁴ Genom denna spärr fördelas risken utifrån parternas respektive skyldigheter: beställarens ansvar för ett tydligt underlag vägs mot entreprenörens skyldighet att läsa handlingarna fackmässigt.

Sammanfattningsvis handlar valet mellan dessa lösningsmodeller om att hitta en rimlig riskfördelning. Frågan är hur tungt beställarens ansvar för att mängdförteckningen är korrekt ska väga, när det ställs mot att handlingarna kompletterar varandra om inte omständigheterna föranleder annat. Även om antalet publicerade avgöranden på området är begränsat, kan den fortsatta analysen av underrättspraxis ge viktiga indikationer på hur domstolarna rent praktiskt har valt att balansera dessa motstående principer i enskilda fall.

⁸⁴ Deli (2017), s. 45.

6 Underrättspraxis

6.1 Inledning

Den teoretiska problematik som har behandlats i föregående kapitel aktualiseras i hög grad i rättspraxis. Frågan om hur arbeten ska klassificeras när de framgår av kontraktshandlingarna men saknas i mängdförteckningen har varit föremål för prövning i flera avgöranden, där domstolarna har haft att ta ställning till samspelet mellan kontraktstolkning, ersättningssystem och riskfördelning. I dessa fall aktualiseras särskilt spänningen mellan den helhetssyn som följer av standardavtalen och den mer strukturerade ersättningsmodell som följer av mängdförteckningen och MER.

I det följande analyseras två avgöranden från Svea hovrätt, Svea hovrätt T 7981-19 och Svea hovrätt T 6092-23 samt ett avgörande från Hovrätten över Nedre Norrland T 734-17, vilka på olika sätt behandlar denna problematik. I alla fallen aktualiseras frågan om hur arbeten som inte uttryckligen framgår av mängdförteckningen ska klassificeras, samt vilken betydelse som ska tillmätas övriga kontraktshandlingar vid denna bedömning.

Genom att analysera dessa rättsfall blir det möjligt att undersöka hur de teoretiska utgångspunkterna, i dessa fall, tillämpas i praktiken och i vilken utsträckning domstolen ger företräde åt en helhetstolkning av kontraktet eller en mer strikt koppling mellan mängdförteckning och ersättning. Underrättspraxisanalysen utgör därmed en central del i att klarlägga hur ansvar och risk för ofullständiga eller bristfälliga mängdförteckningar faktiskt fördelas mellan beställare och entreprenör, vilket också kommer till uttryck i hovrättens resonemang i de aktuella avgörandena.

6.2 Svea hovrätts dom i mål T 7981-19

6.2.1 Bakgrund och omständigheter

I målet Svea hovrätt T 7981-19 aktualiserades en tvist mellan entreprenören Nordic Railway Construction Sverige AB (NRC) och beställaren Trafikverket. Tvisten avsåg ersättning för geodetiska mättningsarbeten vid en mark- och järnvägsentreprenad (Kilafors).⁸⁵

Entreprenaden var upphandlad som ett mängdkontrakt. Det fanns flera separata prissatta mängdförteckningar uppdelade efter teknikgrenar, men de geodetiska mättningsarbetena (så kallade BJ-koder) fanns inte upptagna i dessa. Istället fanns de geodetiska mättningsarbetena upptagna i en helt separat mängdförteckning där de var ”femstreckade” (vilket enligt MER Anläggning

⁸⁵ Svea hovrätt T 7981-19 s. 2.

innebär att de inte ska åsättas ett eget pris, utan att kostnaden ska vara inkalkylerad i övriga arbeten).⁸⁶

Den centrala frågan i målet var om de geodetiska mätningsarbetena därmed skulle anses omfattas av entreprenörens ursprungliga åtagande inom ramen för de à-priser som angetts i de övriga mängdförteckningarna, eller om avsaknaden av BJ-koderna i de prissatta mängdförteckningarna innebar att dessa inte var kompletta enligt MER, vilket skulle leda till att mätningarna klassificerades som ÄTA-arbeten med rätt till reglering från noll.

6.2.2 Parternas talan

Entreprenören gjorde i målet gällande att de aktuella arbetena inte omfattades av kontraktssumman, eftersom de inte hade tagits upp i mängdförteckningen och därmed inte heller prissatts genom de avtalade à priserna. Enligt entreprenören innebar den mängdreglerade ersättningsformen att endast sådana arbeten som uttryckligen återfanns i mängdförteckningen kunde anses ingå i kontraktet, medan övriga arbeten skulle behandlas som ÄTA-arbeten. Entreprenören framhöll att denne vid anbudsgivningen hade utgått från mängdförteckningen som grund för sin prissättning och att det därför inte var rimligt att arbeten som saknade motsvarande poster skulle anses omfattade av kontraktssumman.

Entreprenören argumenterade vidare för att en annan ordning skulle innebära att denne tvingades bära risken för brister i beställarens underlag, vilket skulle stå i strid med den struktur som följer av mängdreglerade entreprenader och tillämpningen av MER. Avsaknaden av de aktuella arbetena i mängdförteckningen ansågs därför utgöra en indikation på att arbetena inte var avsedda att ingå i kontraktet, utan i stället skulle ersättas särskilt.

Beställaren gjorde å sin sida gällande att de aktuella arbetena framgick av övriga kontraktshandlingar, såsom tekniska beskrivningar och ritningar, och att de därmed omfattades av entreprenörens åtagande. Enligt beställaren skulle kontraktshandlingarna tolkas som en helhet, vilket innebar att avsaknaden av en specifik post i mängdförteckningen inte i sig var avgörande för om ett arbete ingick i entreprenaden eller inte.

Beställaren framhöll vidare att entreprenören, genom att åta sig entreprenaden, hade accepterat att utföra samtliga arbeten som framgick av kontraktshandlingarna, oavsett hur dessa hade strukturerats i mängdförteckningen. Att vissa arbeten inte uttryckligen hade prissatts innebar enligt beställaren inte att de föll utanför kontraktet, utan snarare att ersättningen för dessa arbeten fick hanteras inom ramen för de avtalade priserna eller genom tolkning av avtalet.

⁸⁶ Svea hovrätt T 7981-19 s. 3.

Tvisten mellan parterna kom därmed att tydligt spegla den grundläggande konflikt som behandlas i uppsatsen, nämligen spänningen mellan en strikt koppling mellan mängdförteckning och ersättning å ena sidan och en helhetsbaserad tolkning av kontraktshandlingarna å den andra.

6.2.3 Hovrättens bedömning

Hovrättens bedömning tog sin utgångspunkt i hur avtalet objektivt skulle tolkas. Domstolen konstaterade att ordalydelsen i MER Anläggning 10 inte ger något klart besked om huruvida varje enskild mängdförteckning måste vara komplett, eller om flera mängdförteckningar kan läsas ihop.

Därefter gick hovrätten över till en tolkning utifrån avtalets systematik och rimlighetsskäl. Domstolen framhöll att samtliga mängdförteckningar hade ingått i förfrågningsunderlaget. Eftersom de geodetiska mättningsarbetena fanns upptagna i en av förteckningarna och där var "femstreckade", fann hovrätten att det med all tydlighet borde ha framgått för entreprenören att dessa mätningar skulle prissättas inom ramen för de övriga mängdförtecknade arbetena.

Hovrätten lutade sig även tungt mot kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2. Domstolen menade att entreprenören redan i anbudsskedet borde ha insett sin förpliktelse att utföra mätningarna som en del av de prissatta kontraktsarbetena. Den omständigheten att arbetena inte hade kopplats till specifika poster i samtliga mängdförteckningar ansågs därmed inte tillräcklig för att klassificera dem som ÄTA-arbeten. Hovrätten gav därmed standardavtalets kompletteringsregel och kravet på entreprenörens fackmässiga förståelseföreträdare framför den strikt formalistiska läsning av MER:s kompletthetskrav som entreprenören förespråkade.

6.3 Svea hovrätts dom i mål T 6092-23

6.3.1 Bakgrund och omständigheter

I målet Svea hovrätt T 6092-23 aktualiserades tvisten i tre skilda mängdreglerade entreprenader där entreprenören (Infrakraft) yrkade på cirka 4,6 miljoner kronor i ÄTA-ersättning. Frågan gällde specifikt kostnaden för fränkoppling av kontaktledning vid järnvägsarbete (vilket krävde elsäkerhetsledare och kopplingsledare enligt Trafikverkets föreskrifter, TDOK 2015:0223).

Av utredningen framgick att fränkopplingsarbetena inte fanns upptagna i någon mängdförteckning under AMA-koden BCB.33 ("åtgärd med luftledning"), som Infrakraft menade var den korrekta koden för detta arbetsmoment. Däremot krävdes fränkoppling uttryckligen i de Administrativa Föreskrifterna (AF-delen) under kod AFC.143, som reglerar skydds- och säkerhetsföreskrifter.

Den centrala frågan i målet var således om fränkopplingsarbetena skulle anses ingå i entreprenörens ursprungliga åtagande och därmed vara ersatta inom kontraktssumman enligt AF-delen, eller om frånvaron av en kod (BCB.33) i den tekniska mängdförteckningen innebar att MER:s kompletthetskrav inte var uppfyllt, vilket skulle berättiga entreprenören till ersättning från noll.

6.3.2 Parternas talan

Entreprenören (Infra kraft) gjorde gällande att kompletthetskravet enligt MER Anläggning innebar att Trafikverket var skyldigt att hålla mängdförteckningen komplett med rätt AMA-koder för tekniska arbeten. Eftersom fränkoppling av kontaktledning omfattas av koden BCB.33, och denna kod saknades, hävdade entreprenören rätt till reglering från noll. De menade att de vid anbudsgivningen utgått från att arbetet inte var prissatt och därför skulle ersättas särskilt.

Trafikverket invände att fränkoppling av ledningen främst syftade till att skydda personalen, inte den fysiska ledningen, varför arbetet helt korrekt hade kravställts i de administrativa föreskrifterna (AFC.143). Eftersom arbeten som anges i AF-delen enligt MER ska ingå i de prissatta posterna i mängdförteckningen (som allmänna kostnader), menade beställaren att arbetet utgjorde kontraktsarbete och redan var fullt ut ersatt genom kontraktssumman. Vidare hänvisade beställaren till kompletteringsregeln i AB 04, vilket innebär att arbetet ingick i åtagandet oavsett om koden saknades i den tekniska mängdförteckningen.

6.3.3 Hovrättens bedömning

Hovrätten tog i sin bedömning fasta på relationen mellan de olika kontraktshandlingarna. Domstolen konstaterade att Trafikverkets tolkning, att kravställa elsäkerhets- och kopplingsledningarnas fränkopplingsarbete i de administrativa föreskrifterna, var den mest logiska med hänsyn till avtalets systematik, eftersom fränkopplingen främst utgjorde en säkerhetsåtgärd för personalen snarare än ett fysiskt ingrepp på själva ledningen. Därmed fann hovrätten att det formellt sett inte saknades någon kod i mängdförteckningen och att arbetena ingick i kontraktet som allmänna kostnader.

Särskilt intressant för denna uppsats är emellertid hovrättens resonemang angående vad som hade gällt om en kod faktiskt hade saknats. Hovrätten uttalade att även för det hypotetiska fallet att fränkopplingen rent tekniskt borde ha kravställts i mängdförteckningen (och därmed en kod de facto saknats), fanns det en inbyggd motsättning mellan AB 04 kap 1 § 2 (kompletteringsregeln) och kompletthetskravet i MER. I en sådan situation gav hovrätten företräde åt kompletteringsregeln och AB 04. Eftersom entreprenören ostridigt hade känt till kravet på fränkoppling vid anbudets avgivande genom AF-delen, menade hovrätten att undantaget från kompletteringsregeln (att handlingarna inte var upprättade i god sed) inte kunde åberopas. Entreprenören

förväntas alltså göra en fackmässig bedömning av helheten, och risken för den "felplacerade" koden hamnade således helt på entreprenören.

6.4 Hovrätten för Nedre Norrlands dom i mål T 734-17

6.4.1 Bakgrund och omständigheter

Som en kontrast till de avgöranden från Svea hovrätt som behandlats ovan, är det relevant att belysa Hovrätten för Nedre Norrlands dom i mål T 734-17. Målet rörde en totalentreprenad (ABT 06) avseende byggnation, men där beställaren (Sundsvalls kommun) hade valt den ovanliga konstruktionen att ersättningsformen skulle vara mängdkontrakt.

I mängdbeskrivningen som låg till grund för anbudet hade beställaren angett att samtliga mängder var reglerbara. Tvisten uppstod kring schakt- och fyllningsarbeten under en specifik rubrik (konto 311.11). Beställaren hade i en så kallad kompletterande föreskrift (KF nr 4) ändrat mängden för "grovschakt jord" från kvadratmeter till "1 st" och lagt in upplysningar om att schakt och återfyllning skulle utföras för bland annat kantbalkar och ledningar. Entreprenören, som menade att alla mängder fortfarande var reglerbara, krävde ersättning för tillkommande schakt- och fyllningsarbeten som översteg den ursprungliga kalkylen. Beställaren hävdade dock att ändringen i KF nr 4 innebar att kontot numera var ett fast pris som inkluderade all erforderlig schakt och fyllning.

6.4.2 Hovrättens bedömning

Hovrätten tog i sin bedömning framför allt sikte på den underliggande logiken i avtalsformen. Vid en totalentreprenad utgör visserligen entreprenörens funktionsansvar en grundläggande princip, vilket innebär att kontraktsarbetena i regel omfattar samtliga arbeten som krävs för att uppnå funktionen. Men eftersom kommunen uttryckligen hade upphandlat projektet som ett mängdkontrakt där alla mängder inledningsvis angetts som reglerbara, fann hovrätten att det krävdes en mycket hög grad av tydlighet för att frånga denna princip.

Domstolen konstaterade att texten i den kompletterande föreskriften inte var tillräckligt klar och entydig för att entreprenören borde ha förstått att beställarens avsikt var att ändra kontot till ett fast pris för all schakt och fyllning. Otydligheten fick därmed gå ut över beställaren. Hovrätten bedömde att entreprenören haft fog för sin tolkning och tillerkände därför entreprenören rätt till särskild ersättning (reglering utöver det avtalade à-priset) för de utförda schakt- och fyllningsarbetena.

6.5 Jämförande analys av domarna

De analyserade avgörandena illustrerar den inneboende spänningen i rättstillämpningen när mängdförteckningar och övriga kontraktshandlingar drar åt olika håll. Avgörandena från Svea hovrätt (T 7981-19 och T 6092-23) å ena sidan, och Hovrätten för Nedre Norrland (T 734-17) å den andra, visar på var gränsen för entreprenörens risk går i praktiken.

I fallen från Svea hovrätt har domstolen tydligt gett helhetstolkningen företräde. När ett arbete, såsom geodetisk mätning eller fränkoppling av kontaktledning, framstår som nödvändigt och kan utläsas ur sidoordnade handlingar, förväntas entreprenören göra en fackmässig bedömning och kalkylera in kostnaden. Mängdförteckningens tekniska brister (såsom saknade koder) tillåts där inte begränsa entreprenörens åtagande, vilket i praktiken flyttar risken för brister i beställarens underlag över på entreprenören.

Avgörandet från Hovrätten för Nedre Norrland (T 734-17) visar dock att detta riskövervälttrande inte sker per automatik. När beställaren uttryckligen har ställt upp en spelregel i anbudsunderlaget, såsom att samtliga mängder är reglerbara, ställer domstolen extremt höga krav på beställaren att vara tydlig om den regeln plötsligt ska frångås. I det fallet tilläts inte beställaren gömma sig bakom totalentreprenadens allmänna funktionskrav eller luddigt formulerade kompletterande föreskrifter för att låta ett reglerbart mängdkonto plötsligt övergå till ett fastprisåtagande. Risken för otydligheten stannade därmed hos beställaren.

Vid en närmare jämförelse framträder en konsekvent metod i domstolarnas bedömningar: frågan om vem som ska bära risken kopplas i hög grad till förutsebarheten vid anbudslämnandet. I Svea hovrätts-domarna ansåg domstolen att entreprenören rent faktiskt kände till, eller åtminstone borde ha känt till, att mätning och fränkoppling krävdes; otydligheten bestod endast i var koden fanns. I T 734-17 bestod otydligheten i själva ersättningsprincipen, och det var enligt hovrätten orimligt att kräva att entreprenören skulle förstå att uttryckligen reglerbara volymer plötsligt förväntades omfattas av en fast klumpsumma.

Man måste komma ihåg att domstolarna inte följer någon spikrak linje, utan varje fall bedöms väldigt unikt utifrån sina egna omständigheter. Det verkar ha en stor betydelse vad för typ av arbete det handlar om. Ifall det är ett arbete som är helt nödvändigt för att huvuduppdraget ska kunna genomföras, är domstolarna strängare mot entreprenören. Då förväntas man ha förstått att ett sådant arbete ska utföras, även om det saknas i mängdförteckningen. Utifrån

domstolarnas resonemang finns det ingen universallösning som gäller för alla situationer.⁸⁷

Sammanfattningsvis ger domarna inte någon tydlig vägledning. Mängdförteckningens strikta logik trumfar inte per automatik övriga kontraktshandlingar. I gränslandet förväntas entreprenören genomföra en avancerad korsläsning av handlingarna, vilket innebär att det mängdreglerade ersättningssystemet enligt MER ofta får vika för en helhetstolkning av avtalet. Men om beställaren har skapat ett underlag som rubbar själva fundamentet för hur anbudet ska prissättas, upprätthåller domstolarna ett skydd för entreprenören genom att låta otydligheten falla tillbaka på den part som utformat handlingarna.

⁸⁷ Jfr även Malmö tingsrätts dom i mål T 1888-16, där utsättningsarbete ansågs ingå i kontraktssumman trots att det saknades i mängdförteckningen. Tingsrätten framhöll uttryckligen att MER:s kompletthetskrav inte sätter kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2 ur spel. En liknande sträng bedömning gjordes i Falu tingsrätts dom i mål T 4324-21 avseende frånkopplingsarbeten. Tingsrätten uttalade där att en tillämpning av kompletthetskravet inte i sig kan leda till rätt till ersättning utöver kontraktssumman, när arbetet i övrigt framgår av kontraktshandlingarna.

7 Avslutande reflektioner

7.1 Utgångspunkter

Den centrala frågan i denna uppsats är hur arbeten som framgår av kontraktshandlingarna men saknas i mängdförteckningen ska klassificeras, samt vilka konsekvenser detta får för ersättningsrätten. Analysen tar sin utgångspunkt i den spänning som uppstår mellan två olika system inom entreprenadrätten, nämligen den helhetsbaserade kontraktstolkning som följer av AB 04 samt den mer strikta ersättningsmodell som kommer till uttryck i MER.⁸⁸ Dessa system bygger på delvis olika utgångspunkter, vilket skapar ett tolkningsutrymme i de situationer där kontraktshandlingarna inte är fullt samordnade.

Som framgått av den teoretiska genomgången kan entreprenörens åtagande inte bestämmas enbart utifrån mängdförteckningen, utan måste fastställas genom en samlad tolkning av kontraktshandlingarna. Samtidigt är ersättningen i mängdreglerade entreprenader nära kopplad till just mängdförteckningen, vilket innebär att klassificeringen av ett arbete får direkt betydelse för om det ersätts inom kontraktssumman eller som ett ÄTA-arbete.⁸⁹ Detta leder till att frågan om kontraktets innehåll och frågan om ersättningsrätt inte alltid sammanfaller, vilket utgör kärnan i den problematik som analyseras.

En tydlig slutsats från de analyserade rättsfallen är att domstolarna ofta löser krocken mellan mängdförteckningen och övriga handlingar genom att låta kompletteringsregeln fälla avgörandet. I stället för att se strikt till MER:s kompletthetskrav, görs en långtgående helhetstolkning. Det innebär att om ett arbete saknas eller har fel kod i mängdförteckningen, klassas det i regel ändå som ett kontraktsarbete om det går att läsa ut av sidoordnade handlingar.⁹⁰

I praktiken ställer domstolarna därmed ett högt krav på att entreprenören ska korsläsa handlingarna i anbudsskedet. Effekten blir en tydlig förskjutning av riskfördelningen i förhållande till den traditionella utgångspunkten vid mängdreglerade utförandeentreprenader. I grunden är det beställaren som bär den ekonomiska risken för att mängdförteckningen är korrekt och fullständig.

Praxis visar dock att denna riskförskjutning har en gräns. För att entreprenören ska tvingas ta risken krävs det att förfrågningsunderlaget i stort lever upp till kravet på god sed. Om beställarens otydligheter är så fundamentala att de rubbar själva förutsättningarna för hur projektet ska prissättas, som i fallet

⁸⁸ Se avsnitt 4.1 och 3.4.2.

⁸⁹ Se avsnitt 3.2 och 3.4

⁹⁰ Att domstolarna inte läser mängdförteckningen isolerat, utan i stället strävar efter att få handlingarna att samspela via kompletteringsregeln, ligger helt i linje med den objektiva tolkningsmetod som betonas i avtalets inre systematik, vilket HD slagit fast i bland annat i NJA 2015 s. 741 och senast bekräftat i NJA 2025 s. 221.

med de ändrade schaktmängderna, skyddas entreprenören, och risken för otydligheten faller tillbaka på beställaren.⁹¹

Mot denna bakgrund syftar analysen till att närmare undersöka hur förhållandet mellan kontraktstolkning och ersättningssystem bör förstås, samt hur gränsdragningen mellan kontraktsarbete och ÄTA-arbete bör göras i de aktuella situationerna.

7.2 Förhållandet mellan AB 04 och MER

Förhållandet mellan AB 04 å ena sidan och MER å den andra präglas av en grundläggande systematisk spänning. Medan standardavtalen bygger på en helhetssyn där entreprenörens åtagande bestäms genom en samlad tolkning av kontraktshandlingarna, utgår MER från en mer strukturerad modell där ersättningen knyts till särskilt angivna och klassificerade poster i mängdförteckningen.⁹²

Detta blir tydlig i situationen där ett arbete framgår av kontraktshandlingarna men saknas i mängdförteckningen. Utifrån standardavtalens systematik talar mycket för att ett sådant arbete ska anses ingå i entreprenörens åtagande, eftersom kontraktshandlingarna ska tolkas tillsammans och komplettera varandra. Utifrån MER:s struktur uppstår däremot en osäkerhet kring ersättningen, eftersom arbetet inte har kopplats till någon post eller kod som kan ligga till grund för betalning. Detta innebär att frågan om kontraktets innehåll och frågan om ersättning riskerar att divergera, vilket skapar ett tolkningsproblem som inte kan lösas genom en enkel tillämpning av någon av systemen.⁹³

En central fråga blir därmed vilket av dessa system som bör ges företräde vid bedömningen. Om MER tillmäts avgörande betydelse innebär detta att ersättningssystemet indirekt får styra kontraktets innehåll, eftersom endast sådana arbeten som har prissatts anses omfattade av entreprenaden. En sådan ordning främjar förutsebarhet och tydlighet, men riskerar samtidigt att leda till att arbeten som faktiskt framgår av kontraktshandlingarna faller utanför kontraktssumman. Om standardavtalens helhetssyn i stället ges företräde innebär detta att kontraktets innehåll bestäms oberoende av hur arbetena har strukturerats i mängdförteckningen, vilket bättre speglar entreprenadens faktiska omfattning men kan skapa osäkerhet i ersättningshänseende.⁹⁴

Praxis visar att domstolarna i regel inte accepterar att mängdförteckningen ges en självständig och avgörande betydelse vid fastställandet av entreprenörens åtagande. I stället tycks utgångspunkten vara att MER utgör ett verktyg för ersättningsberäkning, medan kontraktets innehåll bestäms genom tolkning

⁹¹ Se kapitel 6.5.

⁹² Se avsnitt 4.1 och 3.4.1.

⁹³ Jfr avsnitt 3.4.3.

⁹⁴ Se avsnitt 3.4.2 och 4.1.

av kontraktshandlingarna.⁹⁵ Detta innebär att MER i praktiken får en underordnad roll i förhållande till standardavtalen, åtminstone i de situationer där systemen pekar i olika riktningar.

Samtidigt innebär denna ordning inte att MER saknar betydelse. Tvärtom spelar mängdförteckningen en central roll för hur ersättningen faktiskt bestäms, vilket gör att dess innehåll och struktur får indirekta konsekvenser även för klassificeringen av arbeten. Det är just i samspelet mellan dessa två system som den centrala problematiken uppstår, och det är också här som behovet av en mer nyanserad analys blir tydligt. Enligt min mening framstår det som systematiskt mest konsekvent att låta AB 04 ges företräde i situationer där regelverken pekar i olika riktningar. Dessa standardavtal reglerar i första hand entreprenörens åtagande, medan MER främst har karaktären av ett ersättnings-system. En alltför stark koppling mellan mängdförteckning och ersättning riskerar annars att innebära att ersättningssystemet indirekt får styra kontraktets innehåll.

7.3 Klassificering av arbeten

Frågan om hur arbeten ska klassificeras i entreprenader där det föreligger en motsättning mellan kontraktshandlingarna och mängdförteckningen utgör kärnan i den problematik som behandlas i denna uppsats. Klassificeringen avgör om ett arbete ska anses utgöra ett kontraktsarbete, vilket ersätts inom ramen för kontraktssumman, eller ett ÄTA-arbete som berättigar till särskild ersättning. Denna bedömning får därmed direkt ekonomisk betydelse för parterna och är i praktiken avgörande för hur risk och ansvar fördelas i entreprenaden.⁹⁶

För att avgöra om ett arbete utgör ett kontraktsarbete eller ett ÄTA-arbete måste man ta sin utgångspunkt i entreprenörens ursprungliga åtagande. Att detta åtagande fastställs genom en helhetstolkning av kontraktshandlingarna är inte en slump, utan följer av principerna för hur standardavtal tolkas. Som Högsta domstolen har betonat⁹⁷ ska tolkningen vara systematisk. I AB 04 är denna systematik inbyggd i avtalet genom kompletteringsregeln. Av den anledningen räcker det inte att konstatera att en post saknas i mängdförteckningen för att klassificera arbetet som ett ÄTA-arbete. Om arbetet går att läsa ut av exempelvis en ritning eller en administrativ föreskrift, ingår det som utgångspunkt i kontraktet. En förutsättning för detta är dock att underlaget i övrigt lever upp till kravet på god sed. På så sätt blir det den övergripande riskfördelningen i avtalet som styr vad som faktiskt ska utföras, och inte hur beställaren rent tekniskt har valt att strukturera mängdförteckningen.⁹⁸

⁹⁵ Se kapitel 6.4.

⁹⁶ Se avsnitt 5.3.

⁹⁷ Se bl.a. NJA 2015 s. 862.

⁹⁸ Se avsnitt 4.1 och 2.4.

Å andra sidan spelar mängdförteckningen en helt avgörande roll i en mängdreglerad entreprenad. Den förutsebarhet som krävs för entreprenörens prissättning vilar rent formellt på kompletthetskravet i MER. Om arbeten som saknas i mängdförteckningen slentrianmässigt anses ingå i kontraktssumman genom en helhetstolkning, riskerar detta kompletthetskrav att helt förlora sin funktion. Entreprenören kan då inte längre förlita sig på att det prissatta underlaget faktiskt speglar det arbete som ska utföras. Det uppstår därmed en tydlig normkollision: en alltför vidsträckt tillämpning av kompletteringsregeln riskerar att i praktiken urholka den struktur och förutsebarhet som mängdförteckningen och MER är tänkta att garantera vid klassificeringen av arbeten.⁹⁹

Den centrala frågan blir därmed hur dessa två utgångspunkter ska förenas. En strikt tillämpning av mängdförteckningen skulle innebära att arbeten som saknar motsvarande poster i regel klassificeras som ÄTA-arbeten, vilket skapar en tydlig och förutsebar ordning men samtidigt riskerar att leda till resultat som framstår som materiellt orimliga, särskilt i situationer där arbetena tydligt framgår av kontraktshandlingarna. En sådan ordning skulle även kunna uppmuntra strategiskt beteende, där entreprenören i efterhand gör gällande att arbeten utgör ÄTA-arbeten trots att de i praktiken varit en del av det ursprungliga åtagandet. En motsatt utgångspunkt, där kontraktshandlingarna ges företräde framför mängdförteckningen, innebär att arbeten som framgår av dessa i regel anses utgöra kontraktsarbeten även om de inte har prissatts särskilt, vilket bättre speglar entreprenadens faktiska innehåll och ligger i linje med den praxis som analyserats i föregående kapitel.¹⁰⁰ Samtidigt innebär denna ordning att entreprenören i viss utsträckning får bära risken för att mängdförteckningen är ofullständig, vilket kan uppfattas som problematiskt ur ett förutsebarhetsperspektiv.¹⁰¹

Gränsdragningen mellan kontraktsarbeten och ÄTA-arbeten kan inte avgöras genom en obestämd helhetsbedömning, utan kräver en objektiv avtalstolkning av kontraktshandlingarna. En central utgångspunkt för domstolens prövning är kompletteringsregeln. Av kommentartexten till bestämmelsen framgår att ett arbete endast behöver redovisas i en kontraktshandling för att ingå i entreprenörens åtagande, men detta gäller under den uttryckliga förutsättningen att handlingarna är upprättade enligt god sed. Enligt Samuelsson innebär god sed att handlingarna är lämpligt och konsekvent samordnade mellan olika fackområden.

Detta uppställer i praktiken ett tydlighetskrav på beställarens förfrågningsunderlag. Eftersom mängdförteckningen är det bärande kalkylunderlaget i en mängdreglerad entreprenad, måste arbeten som saknas där framgå med en sådan systematik i övriga handlingar att de är förutsebara för en fackmässig

⁹⁹ Se avsnitt 3.3.

¹⁰⁰ Se kapitel 6.4.

¹⁰¹ Jfr avsnitt 7.4.

entreprenör vid anbudsgivningen. Tydlighetskravet ska förstås i ljuset av den allmänna riskfördelningen och oklarhetsregeln: den part som tillhandahåller handlingarna bär risken för brister och motstridigheter. Ett arbete som klart och tydligt framgår av en fackspecifik ritning och som logiskt hör till det aktuella arbetsmomentet uppfyller kravet på god sed och ingår därmed i kontraktet. Om arbetet däremot endast indirekt kan utläsas ur osystematiska handlingar har beställaren frångått god sed, vilket omöjliggör entreprenörens förutsebarhet. Bristande tydlighet och samordning bör i enlighet med riskfördelningen i AB 04 leda till att sådana moment klassificeras som ÄTA-arbeten.¹⁰²

Sammanfattningsvis kan konstateras att klassificeringen av arbeten inte kan avgöras genom en enskild princip, utan måste ske genom en samlad bedömning där både kontraktets innehåll och ersättningssystemets funktion beaktas. Praxis ger stöd för att kontraktstolkningen i regel ges företräde, men lämnar samtidigt utrymme för en mer nyanserad bedömning i det enskilda fallet. Detta innebär att klassificeringsfrågan ytterst blir en fråga om avvägning, där olika intressen vägs mot varandra för att uppnå en rimlig och balanserad lösning.¹⁰³

7.4 Riskfördelning

Att analysera klassificeringen av arbeten utifrån ett riskperspektiv fyller en central funktion, eftersom gränsdragningen mellan kontraktarbeten och ÄTA-arbeten i praktiken utgör avtalets mekanism för riskfördelning. Risken i detta sammanhang är den ekonomiska kalkylrisken, det vill säga kostnaden för att ett arbete måste utföras trots att det saknas i mängdförteckningen och därmed inte har prissatts i anbudet. I situationer där förfrågningsunderlaget brister i samordning avgör klassificeringen direkt om beställaren ska bära denna kostnad genom tilläggsersättning, eller om entreprenören ska absorbera risken inom ramen för sin ursprungliga kalkyl.¹⁰⁴

Denna risk fördelas inte genom allmänna skälighetsbedömningar, utan styrs av avtalsmekanismerna i AB 04. I en mängdreglerad entreprenad vilar riskfördelningen på normkollisionen mellan beställarens ansvar för det tillhandahållna underlaget och entreprenörens skyldighet att utföra en fackmässig kalkylering. En normkollision uppstår när kontraktshandlingarna är motstridiga eller brister i samordning, exempelvis när ett moment framgår av en specifik ritning men utelämnats i mängdförteckningen. I dessa situationer överlappar parternas respektive ansvarsområden, vilket kräver en objektiv avtalstolkning för att fastställa vilken part som ska bära kalkylrisken för oklarheten.¹⁰⁵

¹⁰² Se avsnitt 5.4.

¹⁰³ Jfr kapitel 6.4.

¹⁰⁴ Se avsnitt 5.3.

¹⁰⁵ Se avsnitt 2.1 och 4.2.

Ett strikt företräde för mängdförteckningen innebär att kalkylrisken primärt placeras på beställaren. Eftersom mängdförteckningen tillhandahålls av beställaren som det styrande kalkylunderlaget, får brister eller utelämnanden i denna handling till konsekvens att avvikande arbeten definitionsmässigt faller utanför entreprenörens ursprungliga åtagande. Risken realiseras då genom att dessa utelämnanden klassificeras som ÄTA-arbeten, vilket utlöser entreprenörens rätt till särskild ersättning och överför den ekonomiska osäkerheten för bristande samordning direkt till beställaren.¹⁰⁶

Om övriga kontraktshandlingar ges företräde framför mängdförteckningen, genom en strikt tillämpning av kompletteringsregeln, överflyttas kalkylrisken i stället på entreprenören. Arbeten som kan utläsas ur ritningar eller beskrivningar anses då utgöra kontraktsarbeten, vilket förutsätter att entreprenören redan vid anbudsgivningen förväntas ha identifierat dem och inkluderat dem i sin prissättning trots att de saknas i kalkylunderlaget. Även om praxis betonar entreprenörens skyldighet att granska samtliga handlingar, kan en systematisk övervältring av risken på entreprenören ifrågasättas vid bristfälligt samordnade förfrågningsunderlag.¹⁰⁷ Om entreprenören tvingas bära kalkylrisken för osystematiska handlingar skapas en osäkerhet i anbudsskedet, vilket ur ett avtalsrättsligt perspektiv rubbar den riskfördelning som förutsätts vid en mängdreglerad entreprenad.¹⁰⁸

Riskfördelningen i det enskilda fallet styrs därmed inte av skälighetsöverväganden, utan av en objektiv bedömning av arbetets förutsebarhet vid anbudsgivningen. Avgörande för om entreprenören ska bära kalkylrisken är i vilken utsträckning det utelämnade arbetet framgår med sådan systematik och tydlighet i övriga handlingar att en fackmässig entreprenör bort beakta det. Om förfrågningsunderlaget i stället är otydligt eller brister i samordning, så att arbetet inte kunnat förutses, faller risken tillbaka på beställaren i enlighet med oklarhetsregeln. Konsekvensen av detta blir att risken placeras på den part som tillhandahållit underlaget och att avvikelsen klassificeras som ett ÄTA-arbete.¹⁰⁹

Denna riskfördelning speglar AB 04 som ett sammanhängande avtalssystem, där bestämmelserna om kontraktshandlingarnas tolkning och reglerna om ÄTA-arbeten samverkar. Snarare än att mekaniskt placera risken utifrån en enskild handling, fördelas kalkylrisken genom att pröva om förutsättningarna för ersättningssystemet uppfyllts. Detta upprätthåller den systematik som parterna avtalat om, där beställarens ansvar för underlaget balanseras mot entreprenörens skyldighet att utföra en fackmässig kalkyl.¹¹⁰

¹⁰⁶ Jfr avsnitt 3.4.2.

¹⁰⁷ Se kapitel 6.5.

¹⁰⁸ Jfr avsnitt 3.2.

¹⁰⁹ Se avsnitt 5.4.

¹¹⁰ Se avsnitt 4.1.

Sammanfattningsvis kan konstateras att frågan om riskfördelning inte kan lösas genom en generell regel, utan måste avgöras genom en avvägning mellan olika intressen. De analyserade underrättsavgöranden visar att entreprenören får bära en betydande del av risken i de aktuella situationerna, men lämnar samtidigt utrymme för en mer nyanserad bedömning. Detta innebär att riskfördelningen i praktiken blir en integrerad del av klassificeringsfrågan, där båda dessa aspekter måste analyseras tillsammans för att uppnå en rimlig och rättvis lösning.¹¹¹ Denna tolkning aktualiserar emellertid frågan om en rimlig riskfördelning mellan parterna. Om entreprenören anses bunden av arbeten som inte har redovisats i mängdförteckningen kan detta innebära att entreprenören får bära en oproportionerlig risk för brister i underlaget. Mot denna bakgrund framstår det som mer rimligt att låta risken i sådana situationer i första hand vila på beställaren, särskilt eftersom det typiskt sett är beställaren som ansvarar för kontraktshandlingarnas utformning.

7.5 Underrättspraxis hantering av normkollisionen

De analyserade hovrättsavgörandena illustrerar tydligt hur domstolarna hanterar klassificeringen av arbeten när mängdförteckningen inte är fullständig. I avgörandena från Svea hovrätt (T 7981-19 och T 6092-23) ges avtalets helhetstolkning, och därmed kompletteringsregeln, företräde framför en strikt tillämpning av MER:s kompletthetskrav. Det innebär att arbeten som kan utläsas av övriga kontraktshandlingar anses ingå i entreprenörens åtagande, även om de saknar en uttrycklig post i mängdförteckningen. Avgörandena indikerar således att klassificeringen primärt tar sin utgångspunkt i den samlade avsiktsförklaringen i avtalet, snarare än att domstolen känner sig strikt bunden till hur arbetena har strukturerats i ersättningssystemet.¹¹²

Denna linje innebär samtidigt att mängdförteckningen inte kan tillmätas en självständig och avgörande betydelse vid fastställandet av entreprenörens åtagande. I stället framstår den som ett verktyg för ersättningsberäkning, vars funktion måste förstås i relation till kontraktshandlingarna i övrigt. En sådan tolkning ligger i linje med den systematik som följer av AB 04, där kontraktshandlingarna tillsammans bestämmer entreprenadens innehåll. Genom att ge företräde åt denna helhetssyn säkerställs att entreprenadens faktiska omfattning inte begränsas av hur arbetena råkar vara redovisade i en enskild handling.¹¹³

Det framgår vidare av praxis att denna helhetssyn får konkreta konsekvenser för riskfördelningen mellan parterna. Genom att inte låta mängdförteckningen begränsa entreprenörens åtagande placeras en del av risken för brister i underlaget på entreprenören, särskilt i situationer där arbetena kan utläsas ur andra kontraktshandlingar. Entreprenören förväntas därmed ha en aktiv roll

¹¹¹ Jfr kapitel 6.4.

¹¹² Se kapitel 6.4.

¹¹³ Se avsnitt 4.1.

vid anbudsgivningen och noggrant analysera hela anbudsunderlaget, vilket i praktiken ställer höga krav på både kompetens och resurser. Bedömningen framstår dock inte som helt schablonmässig, utan påverkas av omständigheter såsom hur tydligt arbetet framgår av kontraktshandlingarna, vilken koppling det har till entreprenaden samt i vilken utsträckning det varit möjligt att förutse arbetet. Underrättspraxis pekar därmed mot en metod där flera faktorer vägs in, snarare än en strikt regel som alltid leder till samma resultat.¹¹⁴

De analyserade hovrättsavgörandena ger en tydlig riktning, men utgör inte något absolut facit för hur normkollisionen ska lösas i varje enskilt fall. Svea hovrätt har visserligen konsekvent låtit helhetstolkningen och kompletteringsregeln väga tyngre än en strikt tillämpning av MER. Samtidigt visar avgörandet från Hovrätten för Nedre Norrland att riskövertvålningen på entreprenören har en gräns. Eftersom denna gränsdragning ofrånkomligen blir en bedömningsfråga, skapas ett svårnavigerat läge för entreprenören i anbuds-skedet. Även om praxis ger stöd för en helhetsbaserad tolkning, kvarstår en betydande osäkerhet kring exakt var smärtgränsen går, det vill säga när ett otydligt utformat underlag övergår från att omfattas av kompletteringsregeln till att utgöra ett fel i underlaget. Trots en viss enhetlighet i domstolarnas metod är rättsläget därmed fortfarande oförutsägbart i de praktiska gränsfallen. I förväg är det mycket svårt för parterna att avgöra exakt var gränsen går mellan entreprenörens långtgående granskningsplikt och beställarens grundläggande ansvar för ett bristfälligt förfrågningsunderlag.

¹¹⁴ Se kapitel 6.4.

8 Slutsats

Frågan om hur arbeten som framgår av kontraktshandlingarna men saknas i mängdförteckningen ska klassificeras rör en av de mest centrala spänningarna i entreprenadrätten. Den berör inte enbart hur ett enskilt arbete ska ersättas, utan får konsekvenser för hur hela entreprenadavtalet förstås och tillämpas. Det handlar ytterst om relationen mellan kontraktets innehåll och det system som används för att beräkna ersättning, och om hur dessa två delar ska förhålla sig till varandra när de inte är fullt ut samordnade. Genom analysen framträder en tydlig bild av att entreprenörens åtagande inte kan begränsas till vad som uttryckligen anges i mängdförteckningen. Kontraktshandlingarna måste läsas tillsammans, och det är först genom en sådan helhetsläsning som det går att avgöra vad som faktiskt ingår i entreprenaden. Arbeten som framgår av ritningar eller tekniska beskrivningar kan därför inte lämnas utanför enbart på grund av att de saknar motsvarighet i mängdförteckningen. Ett sådant synsätt skulle riskera att ge en alltför snäv bild av avtalet och skapa en diskrepans mellan det arbete som faktiskt ska utföras och det arbete som anses omfattas av kontraktet.

Det går dock inte att bortse från att mängdförteckningen fyller en praktiskt avgörande funktion. Den ligger till grund för entreprenörens kalkyl och är en central del av anbudsarbetet. När arbeten inte finns med i mängdförteckningen uppstår därför en osäkerhet som påverkar hur entreprenören kan bedöma omfattningen av sitt åtagande. Detta får betydelse inte bara i det enskilda fallet utan även för hur entreprenader prissätts generellt. En ordning där mängdförteckningen i praktiken förlorar sin styrande funktion riskerar att göra anbudsarbetet mer osäkert och i förlängningen påverka konkurrensen.

Domstolarnas sätt att hantera denna problematik visar att tyngdpunkten ligger på att fastställa vad entreprenaden faktiskt omfattar, snarare än på hur arbetena har organiserats i ersättningssystemet. Arbeten som går att utläsa ur kontraktshandlingarna betraktas som en del av entreprenörens åtagande, även i de fall där de inte har fått någon egen post i mängdförteckningen. Det är dock inte fråga om en renodlad princip som tillämpas utan undantag. Bedömningen påverkas av hur tydligt arbetet framgår, hur nära det är kopplat till entreprenadens syfte och hur rimligt det är att entreprenören har kunnat identifiera det i samband med anbudet. Denna metod innebär att klassificeringen inte avgörs genom en enskild regel, utan genom en avvägning där flera faktorer vägs mot varandra. I praktiken leder detta till att två till synes likartade situationer kan få olika utfall beroende på hur kontraktshandlingarna är utformade och hur arbetet framträder i det konkreta fallet. Det skapar ett visst utrymme för osäkerhet, men gör det också möjligt att nå lösningar som bättre speglar de faktiska förhållandena i entreprenaden.

Konsekvenserna av denna syn på klassificering blir särskilt tydliga när det gäller riskfördelningen mellan parterna. När arbeten anses ingå i

entreprenaden trots att de saknas i mängdförteckningen innebär det att entreprenören i stor utsträckning får bära risken för att underlaget inte är fullständigt. Detta ställer höga krav på entreprenören att analysera hela kontraktet och att inte enbart utgå från mängdförteckningen vid prissättningen. I mer komplexa entreprenader kan detta innebära en betydande belastning, eftersom det kräver både tid och resurser att identifiera och bedöma alla relevanta delar av kontraktshandlingarna.

Det finns samtidigt situationer där det framstår som mindre rimligt att lägga denna risk på entreprenören. När kontraktshandlingarna är otydliga eller innehåller motsägelser, eller när ett arbete inte framstår som en naturlig del av entreprenaden, är det svårare att hävda att entreprenören borde ha beaktat det i sin kalkyl. I sådana fall framstår det som mer rimligt att risken placeras på beställaren, som har haft möjlighet att utforma underlaget och därmed också haft inflytande över hur tydligt arbetena har presenterats. Det blir därför tydligt att klassificeringen av arbeten och fördelningen av risk inte kan hanteras som två separata frågor. De hänger nära samman och påverkar varandra direkt. Hur ett arbete klassificeras avgör vem som får bära den ekonomiska konsekvensen, och valet av klassificering får därmed en direkt betydelse för balansen mellan parterna i avtalet.

Den slutsats som kan dras är att arbeten som framgår av kontraktshandlingarna i normalfallet bör anses ingå i entreprenaden, även om de inte återfinns i mängdförteckningen. Detta ger en mer rättvisande bild av entreprenadens innehåll och ligger i linje med hur avtalet är tänkt att fungera. Det finns dock situationer där denna utgångspunkt behöver frångås, framför allt när arbetet inte framstår som tillräckligt tydligt eller förutsebart. I dessa fall finns det skäl att i stället behandla arbetet som ett tillkommande arbete.

Som analysen har visat är denna gränsdragning i hög grad beroende av omständigheterna i det enskilda fallet och det oförtecknade arbetets specifika karaktär. När det rör sig om moment som utgör en direkt teknisk förutsättning för att kunna utföra huvudprestationen, exempelvis geodetisk mätning eller fränkoppling, ställer domstolarna mycket höga fackmässiga krav på entreprenörens granskningsplikt. I dessa fall får MER:s kompletthetskrav i regel vika. Om bristerna i förfrågningsunderlaget däremot rör mindre centrala delar av uppdraget, eller om de rubbar själva ersättningsmodellens systematik, upprätthålls i stället ett starkare skydd för entreprenören och beställaren tvingas bära risken för sitt eget underlag.

Det som framträder är inte en fast regel utan ett sätt att resonera kring problemet. Bedömningen kräver en helhetssyn där både kontraktets innehåll och ersättningssystemets funktion beaktas, och där hänsyn tas till de konkreta omständigheterna i varje enskilt fall. Det är denna flexibilitet som gör det möjligt att hantera den typ av situationer som uppsatsen behandlar, även om det innebär att rättsläget inte alltid är helt förutsägbart.

Analysen visar vidare att samspelet mellan AB 04 och MER får direkt betydelse för hur risken för ofullständiga mängdförteckningar fördelas mellan parterna. Samtidigt visar analysen att den nuvarande ordningen inte är helt oproblematiske. Även om en helhetsbaserad kontraktstolkning framstår som systematiskt motiverad, kan den i vissa fall leda till att entreprenören får bära konsekvenserna av brister i mängdförteckningen som inte rimligen kunnat förutses vid anbudsgivningen. Detta aktualiserar frågan om en mer nyanserad avvägning mellan kontraktets innehåll och ersättningssystemets uppbyggnad. Mot denna bakgrund framstår det som angeläget att rättstillämpningen fortsatt utvecklas i riktning mot en tydligare och mer förutsebar riskfördelning mellan parterna.

Källförteckning

Litteratur och Artiklar

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars & Svensson, Ola (2024), *Avtalsrätt II*, 7. uppl., Juristförlaget, Lund.

Andersson, Eilert & Hedberg, Stig (2013), *ÄTA-arbeten: och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06*, Svensk byggtjänst, Stockholm.

Bernitz, Ulf (2018), *Standardavtalsrätt*, 9. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Deli, Robert (2017), *Kommersiella entreprenadavtal i praktiken*, 2. uppl., Svensk Byggtjänst, Stockholm.

Hedberg, Stig (2010), *Kommentarer till AB 04, ABT 06 och ABK 09*, Svensk byggtjänst, Stockholm.

Höök, Rolf (2008), *Entreprenadjuridik: [förvaltning, garantitid, byggperiod, upphandling, projektering]*, 5. uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Ingvarson, Anders & Utterström, Marcus (2020), *Tolkning av entreprenadavtal*, 1. Uppl., Nordstedts Juridik, Stockholm.

Lehrberg, Bert (2025), *Praktisk juridisk metod*, 15. uppl., Iusté, Uppsala.

Liman, Lars-Otto, Sahlin, Claes, Peterson, Martin & Kåvius, Niklas (2016), *Entreprenad- och konsulträtt*, 9. uppl., Svensk byggtjänst, Stockholm.

Motiv MER: *förklaringar och motiv till mät- och ersättningsregler* (2023), 3. uppl., Svensk byggtjänst, Stockholm.

Olsson, Stefan (2020), *Introduktion till Entreprenadrätt*, 1. Uppl., Svensk Byggtjänst, Klippan.

Orrö, Daniel (2020) 'ÄTA-arbeten – vanlig orsak till tvist', publicerad 2020-12-16, Byggfakta. <https://byggfakta.today/ata-arbeten-vanlig-orsak-till-tvist-183982/>, hämtad 2026-04-01.

Samuelsson, Per (2011), *Entreprenadavtal: särskilt om ändrade förhållanden*, Karnov Group, Stockholm.

Samuelsson, Per (2022), *AB 04: en kommentar*, 2. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Samuelsson, Per (2026), *AB 04: en kommentar*, 4. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk*, 5. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Schedin, Fredrik (2016), *Entreprenörens rätt till ersättning – 30 vanliga frågor kring betalning inom byggsektorn*, 1. uppl., EMTF Förlag, Ödeshög.

Utterström, Marcus (2025) 'Avtalsreglering av oenighetsarbeten i entreprenader', SvJT 2025 s. 409. <https://svjt.se/svjt/2025/409>, hämtad 2026-05-10.

Waldersten, Jakob (2021) 'MER eller mindre mängdförteckning', publicerad 2021-09-06, Inköpsrådet. <https://inkopsradet.se/mer-eller-mindre-mangdforteckning/>, hämtat 2026-03-09.

Werner, Mats (2020), *MER anläggning: frågor och svar*, 2. uppl., Svensk Byggtjänst, Stockholm.

Övrigt

Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader: AB 04 (2004), Svensk Byggtjänst, Stockholm.

Allmänna bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten: ABT 06 (2007), Svensk Byggtjänst, Stockholm.

AMA AF 21: administrativa föreskrifter med råd och anvisningar för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (2021), Svensk byggtjänst, Stockholm.

MER anläggning 23: mät- och ersättningsregler för anläggningsarbeten med mall till mängdförteckning (2023), Svensk Byggtjänst, Stockholm.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2015 s. 3. Gottlandsdomen.

NJA 2013 s. 271. Skadorna på Läckebys arbeten.

NJA 2015 s. 741. Partneravtalet.

NJA 2015 s. 862.

NJA 2025 s. 221 Brf Ida.

Hovrätterna

Hovrätten för Nedre Norrland, dom 2018-04-20 i mål nr T 734-17.

Svea hovrätt, dom 2020-10-22 i mål nr T 7981-19.

Svea hovrätt, dom 2023-07-12 i mål nr T 6092-23.

Tingsrätterna

Malmö tingsrätt, dom 2017-11-23 i mål nr T 1888-16.

Falu tingsrätt, dom 2023-04-05 i mål nr T 4324-21.